

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДОНИШГОҶИ ТЕХНИКИИ ТОҶИКИСТОН

ба номи академик М. С. Осимӣ

РДУ (УДК) 721.586 (576.3)

Бо ҳуқуқи дастхат

БИЛИМ Муҳаммад Усмон

**БАРҚАРОРКУНИИ СИСТЕМАИ ШАҲРСОЗӢ ВА ТАШАККУЛИ
СОХТОРИ ТАРҶИИ ШАҲРҶОИ КАЛОНИ МАРКАЗИ ВИЛОЯТҶОИ
АҶҶОНИСТОН**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии

номзади меъморӣ аз рӯи ихтисоси

05 23 22 – Шаҳрсозӣ, тарҳрезии маҳалҳои зисти деҳот

Душанбе - 2023

Рисола дар кафедраи “Меъморӣ ва шахрсозӣ”-и Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ иҷро карда шудааст.

Роҳбари илмӣ:

Акбаров Акрам

доктори меъморӣ, иҷрокунандаи
вазифаи профессори Донишгоҳи
техникии Тоҷикистон ба номи
академик М.С.Осимӣ.

Муқарризони расмӣ:

Шукуров Илҳомҷон Садриевич

доктори илмҳои техникӣ, профессор,
декани факултети “Идоракунии
сохтмон”-и Донишкадаи меъмориву
сохтмони Самарқанд, Ҷумҳурии
Ўзбекистон.

Нозилов Додо Авазович - доктори
меъморӣ, профессори Донишкадаи
меъморӣ-сохтмони ш. Тошканди
Ҷумҳурии Ўзбекистон

Муассисаи пешбар:

Корхонаи воҳиди давлатии
Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии
“Сохтмон ва меъморӣ”-и Кумитаи
меъморӣ ва сохтмони назди
Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия рӯзи «___» _____ 2023с. соати ___ дар ҷаласаи
Шӯрои диссертатсионии БД.КOA-027 назди Донишгоҳи техникии Тоҷикистон
ба номи академик М.С.Осимӣ бо суроғаи 734042, ш. Душанбе, хиёбони
академикҳо Рачабовҳо, 10А, баргузор мегардад. E-mail: dis.sia@mail.ru

Бо диссертатсия дар китобхона ва сомонаи Донишгоҳи техникии Тоҷикистон
ба номи академик М.С.Осимӣ, www.ttu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ 2023 с. ирсол шуд.

Котиби илмии

Шӯрои диссертатсионӣ,

номзади илмҳои техникӣ, дотсент

Раҳмонзода А.

Муқаддима

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Афғонистон мавқеи нисбатан хоси ҷуғрофӣ ва шаҳрсозӣ дошта, системаи махсуси ташаккули шаҳрҳои калону бузургро дар минтақаи Осиёи Марказӣ доро аст. Шаҳрсозии Афғонистон дар аксари мавридҳо, ҳамчун як навъ воҳиди ҳудудии таърихан рушдёфта, бо сохтори шаҳрии номуташаккилона ба вучуд омада мебошад.

Дар ҳудудҳои калони шаҳрӣ — марказҳои вилоятҳои Афғонистон, дар натиҷаи афзоиши ғайриҷашмдошти шумораи аҳоли, дигаргуншавии ҳудудии шаҳрҳо ба амал меоянд. Ин шароит ба азхудкунии нобаробари ҳудуди шаҳрҳо мусоидат намуда, системаи шаҳрсозӣ ва ҳолати экологии шаҳрҳо ҳалалдор мегардонад. Шаҳрҳои калону бузурги Афғонистон дар сохтори маскуният ҳамчун маркази назарраси маҳалҳои зисти деҳот ва асоси пойгоҳии тараққиёти иқтисодию иҷтимоии вилоятҳои кишвар буданд ва мемонанд.

Дар рушди шаҳршавӣ ва афзоиши идоранашавандаи ҳудудҳои шаҳрӣ, муайян кардани сиёсати нави шаҳрсозӣ дар самти ташаккул ва заминаи концептуалии рушди шаҳрҳои калон - марказҳои вилоятҳо, ҳамчун танзимгари рушди устувори ҳудудию иҷтимоии минтақаҳои марказии Афғонистон муҳим мебошад.

Аз ин рӯ ислоҳот дар сиёсати шаҳрсозии мамлакат барои ба тартиб овардани натиҷаҳои харобиовари ҷангӣ шаҳрвандӣ ва муайян кардани самти дурусти шаҳрсозӣ дар дар Ҷумҳурии Исломи Афғонистон зарур аст. Такмил додани заминаи сиёсии речаи миллии шаҳрсозӣ, дар асоси муайян намудани меъёру қоидаҳои ҳуқуқии шаҳрсозӣ барои танзими афзоиши ҳудудӣ, дар баробари баланд бардоштани аҳамияти принципҳои нави шаҳрсозӣ зарур аст.

Шаҳри Кобул ҳамчун пойтахт ва 4 маркази вилоятҳои минтақаҳои Афғонистон: - шаҳрҳои Мазори Шариф, Қандаҳор, Қундуз ва Чалолобод, ки дар онҳо то 69%-и сокинонашон шаҳрнинианд, дар дурнамои рушди шаҳрсозии Афғонистон аҳамияти хоса доранд.

Набудани асосҳои танзимшавандаи банақшаگیرӣ ва афзоиши муташаккили шаҳршавӣ вазъи кунунии рушди шаҳрро тавсиф намуда, он роҳи нодурусти тараққиёти ояндаи шаҳрҳо дар маркази вилоятҳои Афғонистон муайян месозад. Вазъи имрӯзаи тарҳрезии шаҳрҳои калон бо манзилҳои фарсудаву мавзехҳои ободнашудаи шаҳрӣ, инфрасохтори иҷтимоии номукамал ва ҷаҳоҳои номуташаккили хизматрасонии ҷамъиятӣ тавсиф мегардад.

Системаи муташаккилонаи фаъолияти шаҳрсозӣ метавонад ба рушди асоси банақшагирии сохтори шаҳр ва муайян намудани ҳудудҳои аниқи маҳаллаи истиқоматӣ ва минтақаи истехсолии онҳо мусоидат намояд. Ҳамаи ин аҳамияти таҳия намудани Барномаи миллии рушди соҳаи шаҳрсозӣ ва муайян намудани дурнамои ташаккули шаҳрро дар асоси сиёсати нави идоракунӣ ва танзими фаъолияти шаҳрсозӣ, ки маъмурикунонӣ ва истифодаи оқилонаи ҳудуди шаҳрҳо такмил медиҳад метавонад назаррас намояд.

Дарачаи коркарди илмии масъалаҳои мавриди омӯзиш қарордодашуда. Дар баробари норасоии шадиди манзил, вазъият дар даҳсолаҳои охир, бинобар сабаби муҳочирати оммавии сокинони деҳот ба шаҳрҳои калон ва талафи фонди манзил дар чараёни амалиёти низомӣ, шароити зистро дар шаҳрҳо коста намудааст. Дар солҳои охир нақшаҳои генералии шаҳрҳо ва тарҳрезии маҳалҳои истиқоматӣ амалан тартиб дода нашудааст. Дар бобати идоракунӣ ва ташкили сохтори меъморию банақшагирии маҳалҳои истиқоматии шаҳрҳои калон ва лоиҳаҳои ободонии онҳо корҳои ниҳой ва кифоя амалӣ нагардидаанд. Дар айни замон дар соҳаи танзими хоҷагии шаҳрӣ ва инчунин рушди иншооти инфрасохтори иҷтимоӣ ва ташкили бунёди манзили анъанавӣ дар шаҳрҳои Афғонистон воқеан гузаронидани ягон таҳқиқоти илмӣ ё таҳияи тавсияҳо ба сомон расонида нашудаанд.

Ҳоло бошад, дар соҳаи ташаккулёбии манзили шаҳрӣ дар шароити Афғонистон як қатор корҳои илмӣ аз ҷумла: рисолаи доктории меъмор Бенои Ҳафизуллоҳ дар мавзӯи “Типологияи манзил дар шароити Афғонистон”, ки дар соли 1993 дар ш. Киев дифоъ гардидааст. Ҳамчунин боз се рисолаи номзадӣ аз ҷониби Курайши А.Л. дар мавзӯи “Такмилдиҳии ташкили сохтмони манзил, дар корхонаҳои биносозӣ дар шароити шаҳри Кобул”, меъморон Нури М.Ш. дар мавзӯи “Принсипҳои лоиҳакашии биноҳои манзилии сохтмони оммавӣ барои шаҳри Кобул” ва Соловёва У.К. дар мавзӯи “Ташаккули сохтори меъморӣ ва таркибии манзили минтақаҳои кӯҳии камарбанди субтропикии Осиёи Миёна (дар мисоли ноҳияҳои кӯҳистонии Афғонистон)” ҳимоя карда шудаанд. Соли 1985 Уръя Бабрак рисолаи номзадиашро дар мавзӯи: “Шаҳрҳои хурд ва миёна дар системаи маскуншавии Афғонистон” корбаст намудааст, ки он аввалин кори таҳқиқотӣ дар соҳаи шаҳрсозии кишвар мебошад.

Муаллифони ин таҳқиқотҳо дар асарҳои худ асосан ба ташаккули сохторҳои истиқоматӣ дар шаҳри Кобул ва ободонии шаҳраҳои хурд эътибор дода, концепсияи ташаккул ва хусусиятҳои банақшагирии сохторҳои шаҳрҳои калонро дар кишвар таҳлил накардаанд. Хусусиятҳои ташаккули сохтори банақшагирии шаҳрҳои калон — марказҳои вилоятии Афғонистон дақиқ омӯхта ва таҳлил карда нашудааст.

Саҳми арзанда дар ташаккули асосҳои назариявии шаҳрсозии муосир дар даврони Шӯравӣ аз ҷониби В.В. Владимиров, А.Э. Гутнов, А.А. Высоковский, И.А. Иода, Ю.Л. Косенкова, И.М. Лежава, А.В. Крашенинников, Н.И. Назаров, Г.А. Потаев, А.Н. Римша, И.М. Смоляр, С.И. Соколов, Э.К. Трутнев, И.С. Шукуров, А. Эсенов ва дигарон гузошта шудааст, ки он асоси методологии мавзӯё гаштанд.

Аз диди ташаккули тарроҳиву меъмории маҳалҳои зист дар шароити кишварҳои доманакӯҳӣ корҳои таҳқиқотӣ ва рисолаи доктории А. Акбаров қобили тавачҷӯх аст, ки ҳоло он ҳамчун асоси илмӣ ва методи муаллиф барои шароити Афғонистони имрӯза, чун воситаи нави назарияи шаҳрсозӣ муайян шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот аз такмили системаи шаҳрсозӣ ва корбасти асосҳои методии ташаккули сохтори тарроҳии шаҳрҳои калон, маркази вилоятҳои Афғонистон иборат мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот мутобиқи ҳадафи гузошташуда инҳоянд:

- омӯзиши асосҳои таърихӣ ва иқтисодӣ-иҷтимоии ташаккули шаҳрҳои калон ва муайян кардани равияи нав дар шаҳрсозии маркази вилоятҳои Афғонистон;

- муайян намудани омилҳои асосии бевосита бо шароити рушди шаҳрҳо таъсиррасон, ки дар ин замина принципҳои танзими шаҳрсозии маҳалҳои истиқоматӣ муайян карда мешаванд;

- таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмили принципҳои банақшагирии тарҳи маҳалҳои истиқоматии шаҳрҳои калон - маркази вилоятҳо дар шароити муносири шаҳрсозӣ;

- муайян кардани роҳҳои нави танзим ва усулҳои ҳалли бунёди манзили камшоёна дар минтақаҳои шароити релефашон мураккаби ноҳияҳои наздикӯҳӣ.

Объекти таҳқиқот шаҳрҳои калон - маркази вилоятҳои Афғонистон муайян шудааст.

Мавзӯи таҳқиқот омилҳо ва шароитҳои таъсиррасон ба ташаккули сохтори банақшагирии шаҳрҳои калон дар шароити нави тағйирёбӣ ва рушди шаҳрҳо, маркази вилоятҳои Афғонистон мебошад.

Навгони илмӣ таҳқиқот дар он аст, ки муаллиф бори аввал:

- оид ба барқарор намудани системаи банақшагирии шаҳрсозӣ барои рушди устувори шаҳрҳои калон - марказҳои вилоятҳои Афғонистонро таҳия ва асоснок кардааст;

- оид ба ташаккули маҳаллаҳои истиқоматии камшоёна дар сохтори тарҳи шаҳрҳои калон, бо назардошти истифодаи анъанаҳои маҳаллӣ, дар релефи доманакӯҳии Афғонистон таҳия ва пешниҳод кардааст;

- модели ташаккули сохтори ибтидоии банақшагирии минтақаҳои истиқоматии анъанавии камшоёнаро дар нақшаи шаҳри калон - маркази вилоят пешниҳод кардааст;

- заминаи методӣ оид ба тарҳрезии “маҳаллаҳои анъанавӣ” бо биноҳои камшоёнаи дастраси мардумӣ ва марказҳои иҷтимоӣ, ҳамчун шаклҳои ибтидоии шаҳрсозӣ дар робита бо шароити рушди муосир ва ояндаи шаҳрҳои таърихӣ дар минтақаҳои наздикӯҳӣ пешниҳод шудааст.

Аҳамияти назариявӣ ва илмию амалии таҳқиқот нуқтаҳои зеринро дар бар мегирад:

- таҳлили маълумоту маводҳои иқлимиву табиӣ, иҷтимоӣ-демографӣ, омӯрӣ, нишондиҳандаҳои тарроҳӣ ва маводҳо, ки назардошти хусусиятҳо ва талаботи меъёрии минтақавиро барои танзими системаи шаҳрсозӣ ва ташаккули сохтори мавзёҳои шаҳрҳои калон – маркази вилоятҳои Афғонистонро муайян менамояд;

- таҳлили таҷрибаи тарҳрезии нақшаҳои генералии шаҳрҳо ва муайян кардани роҳҳои нави идоракунии ташаккулёбии шаҳрӣ;
- пешниҳоди татбиқи системаи нави шаҳрсозӣ дар асоси рушди устувори тарроҳии сохтори шаҳрӣ дар шароити релефи кӯҳӣ.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда:

- таҳия ва асосноккунии барқарор намудани системаи банақшагирии шаҳрсозӣ барои рушди устувори шаҳрҳои калон - марказҳои вилоятҳои Афғонистон;
- таҳия ва пешниҳод оид ба ташаккули маҳаллаҳои истиқоматии кампошона дар сохтори тарҳи шаҳрҳои калон, бо назардошти истифодаи анъанаҳои маҳаллӣ, дар релефи доманакӯҳии Афғонистон;
- заминаи методӣ оид ба тарҳрезии “маҳаллаҳои анъанавӣ” бо биноҳои кампошонаи дастраси мардумӣ ва марказҳои иҷтимоӣ, ҳамчун шаклҳои ибтидоии шаҳрсозӣ дар робита бо шароити рушди муосир ва ояндаи шаҳрҳои таърихӣ дар минтақаҳои наздикӯҳӣ.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳо мувофиқи гузориш ва ҳалли вазифаҳои таҳқиқотӣ бо истифода аз усулҳои ҳисобиву графיקии худудӣ-нақшагирии шаҳр, дар асоси натиҷаҳои омӯзиш ва таҳлили маҷмӯи омилҳои ки ба ташаккули тарҳрезӣ ва иморатсозии шаҳрӣ таъсир мерасонанд ва муқоисаи натиҷаҳои таҳқиқоти таҳлиливу таҷрибавӣ муайян гардидаанд, таъмин мегардад.

Диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ 05 23 22 – Шаҳрсозӣ, тарҳрезии маҳалҳои зисти деҳот мувофиқат мекунад: шарҳи ихтисос - амалисозии фаъолияти шаҳрсозӣ бо риояи меъёрҳо ва қоидаҳои шаҳрсозӣ, фаъолияти шаҳрсозӣ бо риояи талаботи муҳандисии техникӣ, таъмини рушди устувори худудҳо дар асоси банақшагирии худудӣ ва тақсимкунии минтақавии шаҳрсозӣ; соҳаи таҳқиқот – ҷанбаҳои ташаккули меъморӣ экологӣ, иҷтимоӣ, иқтисодии объектҳои шаҳрсозӣ мебошад.

Саҳми шахсии доктараби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот аз таҳлил ва батартибоварии натиҷаҳои таҳқиқоти шароити иқлимиву табиӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва тарроҳиву масофатии ташаккули шаҳр, ҷамбасти натиҷаҳо оиди таҳлили нақшаҳои генералии шаҳрҳо ва пешниҳоди тавсияҳо оиди ташаккули системаи шаҳрсозӣ дар асоси батартибоварии ҳуқуқии шаҳрдории Афғонистон, асоснок намудани тарзи чувствӯи лоиҳа ва пешниҳоди модели тарҳи маҳаллаҳои аввалияи истиқоматии шаҳрӣ бо маркази иҷтимоияш дар релефи доманакӯҳӣ иборат мебошад.

Тасвибият ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муқаррароти асосии кори диссертатсионӣ дар чорабиниҳои зерин баррасӣ ва муҳокима карда шудааст: дар конференсияи байналмилалии илмӣ-амалии донишҷӯён, унвонҷӯён ва олимони ҷавони ДТТ ба номи академик М.Осимӣ (Душанбе, с. 2016); дар конференсияи байналмилалии илмӣ-амалии донишҷӯён, унвонҷӯён ва олимони ҷавони ДТТ ба номи академик М.Осимӣ (Душанбе, с. 2017); дар конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ. ДТТ ба номи академик М.Осимӣ (Душанбе, с. 2019); дар конференсияи байналмилалии илмӣ-амалӣ ”Меъморӣ ва шаҳрсозии Тоҷикистон: дар гузашта, имрӯза ва оянда”.(Душанбе, 2022); пайёми политехникӣ. (силсилаи таҳқиқоти муҳандисӣ) ДТТ ба номи акад. М.С. Осимӣ (ш. Душанбе, №2/4. 2017, №1(45) 2018, №1(45) 2019, №2(52) 2021 с.), №3(59) 2022 с.).

Интишорот оид ба мавзӯи диссертатсия. Мазмуни асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 9 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 4 мақола дар маводҳои конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва 5 мақола дар нашрияҳои аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда нашр гардидаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз матни диссертатсия (160 саҳифа), муқаддима, се боб, натиҷаҳои асосии илмии таҳқиқот, хулосаҳо, тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳо, рӯйхати адабиёт (121 номгӯй), рӯйхати тасвирҳо иборат аст. Инчунин шаш замима бо маводҳои тасвирӣ (нақшаҳо, генпланҳо, диаграммаҳо ва расмҳо дар 42 саҳифа), мазмуни диссертатсияро пурра карда, ҳаҷми умумии он 210 саҳифаро ташкил медиҳад.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Усули таҳқиқоти диссертатсия дар асоси принсипи методологии ягонагии раванди таҳқиқот, фаъолияти назариявӣ ва таҷрибавӣ таҳия гардида, дар асоси барномаи ягона амалӣ карда шудааст.

Дар муқаддима мубрамияти кор асоснок карда шуда, дараҷаи коркарди илмии масъала мавриди омӯзиш қарор дода шуда, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот, нағзҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва илмию амалии кор, мавзӯ ва матлаби таҳқиқот муайян гардида, саҳми шахсии муаллиф, муқаррароти асосии ҳифзшаванда дарҷ карда шудааст.

Дар боби 1 “Шароити замонавӣ ва масъалаҳои ташаккули сохтори шаҳрҳои калони маркази вилоятҳои Афғонистон”, заминаҳои таърихӣ ва тамоюли ташаккули шаҳрҳои калони маркази вилоятҳои Афғонистон, ташхиси тарҳрезӣ ва ташкили сатҳӣ маҳалҳои бинокорӣ аз диди фаъолияти шаҳрсозӣ таҳлили илмӣ шудааст.

Ҷумҳурии Исломи Афғонистон шоҳиди рушди силсилаи инкишофи маҳалҳои шаҳрӣ ва деҳот мебошад, ки дар онҳо ҳоло аз 32 млн. нафар аҳолии кишвар, беш аз 5 миллион нафари он дар шаҳри Кобул ва гирду атрофи он зиндагӣ мекунанд. Илова бар он дар сукуноти аҳолии кишвар шаҳрҳои дараҷаи дуввӯм ва севӯми он, дар вилоятҳо, ҳамчун шаҳрҳои марказӣ низ шоҳиди рушди назарраси инкишофи шаҳрӣ ҳастанд. Сохтмони шаҳрҳо чӣ ба таври худсар ва чӣ аз рӯи нақшаи номукаммали давлатӣ дар саросари кишвар сабаби гуногунии ташаккул ва бетартибии афзоиши маҳаллаҳои истиқоматии худсохт гаштаанд.

Омӯзиши пешакии давраи нави тамаддуни шаҳрҳо нишон дод, ки тӯли 40 соли ҳукумати Зоҳиршоҳ (аз соли 1933 то соли 1973) симои шаҳри Кобул ва маркази вилоятҳои калони Афғонистон ба кулӣ иваз шуданд. Дар маркази шаҳрҳо биноҳои бешумори бисёр зебо, роҳҳо, истироҳатгоҳҳо, тамошохонаҳо, синамоҳо, шифохонаҳо, муҳобирот, боғҳои фароғатӣ, матбаъаҳо, меҳмонхонаҳо, фурудгоҳҳо, боғи ҳайвонот, бинои сирк, бозорҳо, банкҳо ва ғайра сохта шуданд. Дар маркази шаҳри Кобул шифохонаҳо, шӯбаҳои алоқа, боғҳо, чопхона, меҳмонхонаҳо, боғи ҳайвонот, бинои сирк, бозор ва дигар иншоотҳо сохта шудаанд. Аз соли 1917 то солҳои 1950 аз тарафи ширкати «Имрон» мувофиқи қорбасти лоиҳаҳои шаҳрсозӣ қорҳои гуногуни тарроҳӣ ва бинокорӣ амалӣ карда шуданд.

Дар соли 1963 бо таҳия ва татбиқи мастерплани шаҳри Кобул дар масоҳати 23780 га барои беш аз 800 000 нафар аҳоли биноҳои замонавӣ қомат афрохтанд. Дар солҳои 1970 тибқи мастерплани дуввум дар масоҳати 29900 га барои 1416000 нафар биноҳои нав бунёд ёфтанд. Дар соҳаи иқтисодиёт сохтмони зиёди биноҳои хоҷагидорӣ, марказҳои тиҷоратӣ, маркетҳо, саройҳо, ресторанҳо, меҳмонхонаҳо, корхонаҳои саноати сабук ва ғайра тавассути тоҷирони кишвар сохта шуданд. Беш аз 450 коргоҳ ва корхонаҳои хурди саноатӣ бино гардидаанд. Шохроҳҳои шаҳрӣ аз Кобул ба сӯи Мазори Шариф – Шубурғон – Қандаҳор – Ҳирот сохта ва асфалтпӯш гардиданд. Аввалин заводи тахтапанелии бетонӣ ва хонасозӣ бо ёрии собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ дар шаҳри Кобул сохта ба истифода дода шуданд.

Афғонистон аз лиҳози сукунати аҳоли нисбатан дорои сохтори маконӣ ташаккули шаҳрӣ мебошад, чунки танҳо шаҳри Кобул таҳрибан 41 %-и аҳолии шаҳрро ба худ ихтисос додаст. Шаҳри Кобул ва ҷаҳор маркази минтақавии вилоятҳои маъмурӣ: шаҳрҳои Ҳирот, Мазори Шариф, Қандаҳор ва Ҷалолобод 69 фоизи аҳолии шаҳрро дар худ ҷой додаанд. Илова бар ин, панҷ шаҳрҳои бузург, боз 8 шаҳри тиҷоратӣ ва транзитӣ ба мисли Лашкаргоҳ, Қундуз, Толихон, Пули Қумрӣ, Шубурғон, Заранӣ, Маймана ва Ғазнӣ низ дорои аҳамияти зиёд мебошанд ва дар оянда марказҳои муҳими иқтисодӣ ва транзитии минтақаҳо мешаванд.

Шаҳрҳо ҳар сол ҳудуди худро васеъ намуда, бидуни лоиҳаи шаҳрсозӣ ва нақшаҳои генералии махсус тартиб додашуда бо биноҳои истиқоматии фарсуда, ки дар давоми сохтори таърихӣ гузашта бунёд шудаанд, босуръат инкишоф меёбанд. Натиҷаи афзоиши босуръати аҳолии шаҳрҳо ба таври ғайрирасмӣ ба вучуд омадани биноҳои истиқоматии парокандаи фарсуда, бе таъминоти инфрасохтори иҷтимоӣ бунёд шуда истодаанд. Бо афзудани шумораи зиёди биноҳои истиқоматии аз ҷиҳати талаботи ҷамъиятӣ ғайримуташаккил ва нобаробарии ташаккули онҳо дар сохтори шаҳр, боиси хеле кам шудани заминҳои ҳамвор ва норасоии инфрасохтори иҷтимоии ноҳияҳои истиқоматӣ гардидаанд.

Вазъият, дар даҳсолаҳои охир, бо далели муҳочирати оммавии сокинони деҳот ба шаҳрҳои калону бузург ва густариши сохтмони ғайриқонунии биноҳои пастошӯна дар маҳаллаҳои наздишаҳрии шаҳрҳои калон, бадтар шудааст. Ин тамоюли беназоратии шаҳршавӣ боиси бесарусомонӣ ва вайрон кардани тамоми асосҳои меъёрии рушди шаҳр мегардад, ки он боиси ташаккули симои носолим ва аз ҷиҳати экологӣ вайроншудаи маҳалҳои истиқоматии наздишаҳрӣ мешавад. Ин ҳолат барои рушди устувори сохторҳои шаҳрӣ мушкilotи зиёдеро ба миён меорад.

Аммо шаҳрҳои калони марказҳои вилоятӣ дар марҳилаи сукуноти аҳоли ҳамеша чун марказҳои системаҳои муҳими хизматрасонии маҳалҳои аҳолинишини деҳот ва манбаи асосии тараққиёти иқтисодию иҷтимоии минтақаҳо буданд. Шаҳршавӣ, ки ба фаъолияти хоҷагидорӣ ва таъминоти ҷамъиятӣ асос ёфтааст - ҳоло зиёда аз 50% даромади миллии давлат ва то 25% кишоварзиро (камтар аз 50% даромад дар соли 2020)-ро ташкил медиҳад.

Набудани асосҳои танзимшавандаи банақшаگیرӣ ва афзоиши муташаккили шаҳршавӣ вазъи кунунии рушди шаҳрро тавсиф мекунад, ки он дурнамои рушди Афғонистонро муайян менамояд. Сохтори муосири шаҳрҳои калон дорои марказҳои таърихан ташаккулёфта ва биноҳои ба нақша гирифтанишудаи истиқоматии берунишаҳрӣ бо фазои ноободи хизматрасонии ҷамъиятӣ хос мебошад.

Таҳлили вазъияти ҳозираи тарҳрезӣ ва бинокории шаҳри Кобул ва маркази вилоятҳои он: Қандаҳор, Мазори Шариф, Қундуз, Ҳирот нишон дод, ки тамоми қуҳҳову тепаҳои гирду атрофи шаҳрҳо тавассути мардум бе барномаву нақшаҳо хонасозӣ шудаанд ва симои меъмории шаҳрро ба маҳаллаҳои нообод мубаддал кардаанд. Қисмати зиёде аз заминҳои талу тепаҳои гирду атрофи шаҳри Кобул ва дигар шаҳрҳо тавассути муҳочирони деҳотӣ ва ё мардуме, ки тавоноии хариди замин ё зиндагӣ дар дохили шаҳрҳо надоранд, пурра бинокории бетартиб ва худсохти ғайри замонавӣ шудаанд.

Маҷмуаи равишҳо ва тадбирҳои, ки мутахассисини умури шаҳрӣ ба воситаи он шаҳрҳо бояд беҳтар месохтанд, ба сиёсати шаҳрсозӣ ё илмии тарҳрезии шаҳрҳо дар Афғонистон тадбиқи амалиро пурра наёфтаанд.

Таҳқиқот муайян кард, ки тақрибан 30% -и шаҳрҳои калони Афғонистон дорои заминҳои ноободи ҳолӣ ва бекорҳобида мебошанд. Аммо дар ин давра азхудкунии замин, хариду фурӯши замин тавассути сектори хусусӣ амалӣ шуда, мувофиқи қонун аз тарафи ҳукумати маҳаллӣ идора карда намешавад. Мувофиқи ҳисоботи мутахассисони шаҳрсозӣ заминҳои холии зикршуда барои сукунати зиёда аз 4 млн аҳолии дигар дар оянда мусоид мебошанд. Аз ин рӯ, барои рушди инкишофи маҳалҳои истиқоматии шаҳрҳои калон дар Афғонистон то 10 солаҳои оянда ҳанӯз ҳам имконоти ташаккули шаҳрҳо вучуд доранд. Аммо онҳо мувофиқи сиёсати нави шаҳрсозӣ ва сохтори қонунгузории навини маҳаллаҳо дар асоси як Барномаи нави миллии рушди шаҳрҳо бояд таҳия шаванд.

Дар барномасозии нақшаи тарҳи шаҳри Кобул ва дигар шаҳрҳои калон - марказҳои вилоятҳо бо ҳамбастагӣ дар тарҳрезии минтақавии сокиншавии вилоятӣ ва заминҳои назди шаҳрӣ бояд ба назар гирифта шаванд. Ба хоҳири фароҳамсозии заминаи рушди устувор ва боинсофонаву боадолатонаи иҷтимоӣ аз нигоҳи муайянкунии тарҳи маҳалҳои истиқоматии шаҳрӣ дар даҳсолаҳои оянда дар системаи идоракунии сохтори маҳалҳои шаҳрҳо бояд як Стратегияи миллии ташаккули маконӣ ба вучуд ояд, то ки бо ин тартиби шаҳрсозии навини кишвар фишор ва бетартибҳои болои маҳалҳои зисти шаҳри Кобул ва маркази вилоятҳои Афғонистон кам карда шаванд.

Дар боби 2: “Шароити шаҳрсозӣ ва омилҳои ташаккули сохтори тарҳрезии маҳалҳои шаҳрҳои калони маркази вилоятҳои Афғонистон” шароити ҷуғрофӣ, иқлимиву табиӣ ва экологии ташаккули сохтори шаҳрҳо, омилҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ва демографии ташаккули маҳалҳои истиқоматӣ, асосҳои ҳудудиву банақшаگیرии тараққиёти сохтори шаҳрӣ ва ташаккули силсилаи кӯчаҳову хати роҳҳои он таҳлил ва корбаст шудааст.

Омӯзиш ва таҳқиқоти мавзӯҳои Афғонистон нишон дод, ки табиати назаррас ва паҳновари кишвар яке аз омилҳои бисёр арзишманди сокиншавии

аҳоли ва рушди маҳалҳои зисти шаҳрҳои Афғонистон аст. Зиёда аз 65 миллион гектар масоҳати хушкии Афғонистон, 8 миллион гектараш боғ ва киштзорҳо буда, 5,47 миллион гектараш алафзор, 1,9 миллион гектараш чангал ва боқимондаи он заминҳои киштинашаванда ва кӯҳистон мебошад.

Таҳлилҳои шароити табиӣ муайян карданд, ки кишвари Афғонистон аз гуногунии обу ҳавои зиёд бархӯрдор аст ва дар он 5 минтақаи иқлимиву табиӣ ва биоклиматикӣ аз ҷиҳати баландии ҷойгиронии маҳалли зист фарқкунанда мавҷуд аст. Минтақаи биёбонӣ ва даштҳо, минтақаҳои доманакӯҳӣ, пасткӯҳӣ ва кӯҳҳои чангалӣ, минтақаи баландкӯҳҳои иқлими алпӣ. Ин гуногунии иқлиму табиат сабабгори гуногунии ҷойгиршавии аҳолии шаҳр ва деҳот гардидааст.

Қаторкӯҳҳои Ҳиндукуш аз шимоли шарқ ба ҷануби ғарбии ин кишвар тӯл кашидааст, ки ин силсила кӯҳҳо кишварро ба мавзёҳои зайл аз шимоли шарқ ба ҷануби ғарб тақсим менамояд. Минтақаи баландии кӯҳии марказӣ аз се ду ҳисаи (63,3%) заминҳои кишварро дар бар мегирад ва ба қисмати аз Ҳимолой мансуб мебошад. Даштҳои ҷанубу ғарбӣ аз ҷаҳон як қисмати ин кишварро ташкил дода, даштҳои шимол бошад ҳудудан беҳтарин заминҳои ҳосилхези Афғонистон мебошанд.

Омӯзишҳои гузаронида, нишон дод, ки обу ҳавои мусоиди даштҳо ва манзараи хуби ноҳияҳои доманакӯҳӣ (то баландии 1300 м) бо доштани обу хоки муносиб барои киштикор аз омилҳои муносиби ҷалбкунандаи аҳоли буда, дар онҳо шаҳрҳои калони Афғонистон хеле хуб ташаккул ёфтаанд. Масалан шаҳрҳои калони вилоятҳои Кобул, Қандаҳор, Ҳирот, Нангархор, Балх ва Қундуз ҳамчун минтақаҳои аҳолиаш зичтарини шаҳрнишини Афғонистон мебошанд.

Таҳлили зичии аҳоли нишон дод, ки дар Ҷумҳурии Афғонистон вобаста ба масоҳат ва аҳолии он 32 млн нафар аҳолии шаҳру деҳот бо зичии миёнаи 40 нафар дар км² дар маҳалҳо ҷойгир шудаанд. Бо нишондиҳандаи шаҳрсозӣ сарзамини Афғонистон яке аз камаҳолитарин мамлакатҳои ҷаҳон ба ҳисоб меравад. Яке аз сабаби чунин ҳолат 63,3% аз масоҳати тамоми кишварро кӯҳистон ишғол мекунад ва биёбонҳо, ки қисмати зиёди ҳамвориҳои масоҳати боқимондаи кишварро ташкил медиҳад.

Мутобиқи омили Идораи марказии бақайдгирии аҳолии кишвари Афғонистон дар соли 2020 - 24,1 млн аҳолии деҳот ва 7,9 миллион нафарро аҳолии шаҳрӣ ташкил медиҳад. Аҳолии деҳот дар бештар аз 38 ҳазор деҳаҳо зиндагӣ мекунанд, ки ба ҳисоби миёна дар ҳар деҳа 534 нафар ё 78 хонавода буда, масофаи байни ҳар деҳот ба 5 -7 км мерасад.

Таҳлили факту рақамҳо муайян кард, ки бештар аз се як ҳиссаи аҳолии шаҳрнишин берун аз шаҳр таваллуд шудаанд, вале онҳо дар замони ҳозира дар шаҳрҳо аз ноҳияҳои дигар (39,9%), 17,5% - аз вилояти дигар ва 4,3% аз кишвари дигар омадаанд. Далелҳо нишон медиҳанд, ки амният омили асосӣ ва муҳимми муҳоҷират ба шаҳрҳо мебошад, илова бар ин, бисёре аз аҳолии кишвар дар ҷустуҷӯи қору маишат ва дастрасӣ ба ҳадамот мебошанд, вале манзили муқимӣ надоранд.

Аз моҳи декабри соли 2015 бештар аз 805000 нафар ба сурати муҳоҷирони бечошудаи дохилӣ (МБД) дар саросари Афғонистон вучуд доранд ва аз ин лиҳоз

пайгирии ҳаракатҳои бечошудагони дохилӣ хеле душвор мебошад. Раванди бечошавии аҳолии нишон медиҳад, ки аксари афғонҳои бечо-шуда дар канораҳои шаҳрҳои марказии Афғонистон зиндагӣ менамоянд.

МБД-и шаҳрنيшин асосан бо камбудии аснод рӯ ба рӯ хастанд, ки дастрасии онҳоро ба таъминоти иҷтимоӣ ва дастрасии кӯдаконашонро ба таҳсил маҳдуд месозад. Бечошудагони дохилии шаҳрنيшин дастрасии маҳдуд ба хизматрасонии иҷтимоӣ чамъиятӣ ва дигар хадамоти ибтидоии шаҳрӣ (таъминоти обу коррезӣ, нуқтаҳои тиббӣ, мағоза ва мактаб) надоранд. Аҳолии гирду атрофи шаҳрҳо дар шароити хароби истиқоматӣ ва манзилҳои нимамаеъёрӣ бо камбудии санитарии иҷтимоӣ дар ҳаёти шахсии оилавӣ зиндагӣ менамоянд.

Таҳлили оморӣ (сохторҳои Дафтари Милали Муттаҳид), аз хонаводаҳои муҳоҷирин дар соли 2018 нишон дод, ки онҳо ба шахсони камбизоаттарини шаҳр дахл доранд. Натиҷаҳои он нишон медиҳад, ки 78% оилаҳо дар шаҳрҳои Кобул, Ҳирот, Қандаҳор, Чалолобод ва Мазори Шариф зери ҳатари камбизоатӣ зиндагӣ мекунанд ва моҳонаи ҳар нафари он 1710 афғонӣ (баробари 30 доллари ИМА) мебошад. Камбизоатӣ одатан дар шаҳрҳо ба сурати умум фарогир буда, вале бо тафовути кам дар байни шаҳрҳо вучуд дорад.

Оиди ба вучуд овардани ҳамоҳангии назар дар сиёсати имрӯзаи ташаккули шаҳршавӣ гузориши таҳқиқотҳои мушаххаси илмӣ оиди ошкор намудани тарз ва услуби нави шаҳрсозӣ, ки Афғонистон ба он зарурат дорад, бояд роҳҳои татбиқи онро пеш гузошт. Мутобиқ ба маълумоти Бонки марказии Афғонистон зарурати таъминоти манзилро барои шахсоне, ки дорои сатҳи даромади паст ва миёнаанд имкон надорад, чунки арзиши нархи манзил аз тариқи равишҳои тичоратӣ ташхис хоҳанд шуд. Ҳадди миёнаи нархи як бинои истиқоматӣ дар ҳудуди 60 000 ва 80 000 доллар барои як манзили нав сохташуда муайян мешавад, маҷмуъи нархи хонаҳо 3800,4 доллари ИМА дар ҳар сол ва дар маҷмуъ аз 2,8 то 3,5 миллиард долларро ташкил медиҳад. Дар ин ҳисобот арзиши замин ва пешниҳоди хизматрасониҳои зинаи аввал аз ҳисоб берун мебошад.

Оиди ба вучуд овардани ҳамоҳангии назар дар сиёсати имрӯзаи сокинкунии аҳолии Афғонистон, барои комёб шудан ба маскуншавии аҳолии шаҳрӣ, қорҳои зиёдеро дар сиёсати шаҳрсозӣ гузаронидан зарур мебошад. Дар сатҳи давлатӣ як сиёсат ва як стратегияи миллии шаҳрсозӣ ба хотири ёрӣ ба раҳнамоии раванди интиқоли шаҳрنيшинӣ барои садсолаҳои оянда тартиб додан лозим аст. Дар ин раванд зарурати имконоти истеҳсолоти шаҳрӣ бо афзоиши ҷои қори доимӣ ва фаъолияти соҳавӣ таъмин кардан ногузир аст. Ҳамчунин бояд таваҷҷуҳи ҳосе ба инкишофи сиёсати иҷтимоии миллии дар шаҳрҳо оиди таъмини аҳолии осебпазир бо манзил ва устувории рушди шаҳрҳо таъмин карда шавад. Оиди ин равия барои омӯзиши таҷрибаи давлатҳои мутараққии ҷаҳон дар доираи сиёсати навини шаҳрсозӣ, мувофиқ ба қонунҳои идоракунии ва ташаккули шаҳрҳо кӯшидан зарур мебошад.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки масъулият ва алоқаҳои пӯшида миёни ҳукумати марказӣ, ҳукумати маҳаллӣ, раёсатҳои марбути бинокорӣ ва фароҳамкунандагони хадамоти шаҳрдорӣ саҳми худро дар банақшагирӣ ва

мудирияти заифи инкишофи шахрӣ, фаъолияти муқаррарсозӣ, камбуди нақшаҳои ҳамоҳангшуда ва сармоягузориҳо дар сатҳи шахр мебошад, ки он боиси ба таври назаррас халалдор гардонидани сохтори тарҳии шахр мегардад.

Дар аввали садсолаи нав баъзе пешравиҳо дар заминаи пурқувват кардан ва инкишоф додани идоракунии шахрӣ сурат гирифтааст. Масалан, ташкил шудани “Шӯрои машваратии шахрдориҳо” дар бештар аз 30 шахр ба унвони шӯроҳои муваққатии шахрдорӣ ва «Марказҳои ҳадамоти шахрвандон», ки ҳамчун пайванди иртибот миёни шахрвандон ва шахрдорӣ хизмат мекунанд. Аммо ҳангоми истилои ҳокимияти давлатӣ аз тарафи “Толибон” ин “Марказҳои ҷамъиятӣ” фаъолияти худро суст карданд.

Барои тақвияти қонуниятҳои давлатӣ, рушди меъморӣ маҳаллҳои истиқоматӣ ва инкишофи тарҳрезии минтақаҳои шахрӣ ташаккули идоравии назорати шахрдориҳо муҳим мебошад. Тавоноии шахрдориҳо ба манзури рушд ва истифодаи манбаъҳои фоидаи хусусиашон, манбаи муҳиме барои тақвияти уҳдадориҳои шахрдориҳо ва кӯмак барои таъминоти иқтисодии сохтмони бинокорӣ шахрҳо дар даҳсолаҳои оянда шумурда мешавад.

Барои ҳар барномаи ташаккули меъморӣ ва сохтмонӣ, ки ниёзҳои гуногуни ҷамъиятӣ, аз ҷумла таъминоти кор, омӯзиш, беҳдошт ва ташаккули сохтори шахрӣ сурат мегирад, бе омӯзиши дақиқ аз демографияи аҳолии ва синну соли аҳолии шахрӣ, ҳамчун як ҷомеаи муваффақ имконнопазир мебошад. Наздик ба 45% аҳолии Афғонистонро афроди синни 1 то 14 сола ташкил дода, гурӯҳи синни ҷавонони аз 15 то 34 сола 28,9% аҳолии кишварро дар бар мегирад. ки он қулли ҷамъияти Афғонистонро ташкил менамояд. Гурӯҳи синну солии калонсолон 19,2% аҳолии кишвар ва куҳансолон бошад 6,3% аҳолии қулли кишварро ташкил медиҳанд.

Афзоиши аҳолиро дар шахр метавон барои зарурати густариши фазой ҳисоб карда, барои ояндаи ҷойгиркунии самараноки аҳолии шахрӣ дар минтақаҳои озоди ноҳамвори наздишаҳрӣ барои чандин солҳои оянда бояд муайян кард. Бо ин мақсад тарҳрезӣ ва фаъолияти пурсамари меъмориву бинокорӣ дар соҳаи шахрсозӣ зарур аст. Дар сектори замин тақмили сохтори идораи тарҳрезии шахрҳои калон беҳбудӣ металабад, то ки раванди ояндаи пурсамаронаи шаҳришавӣ барои тамоми аҳолии шахрҳои Афғонистон таъмин карда шавад.

Меъёри ифодашудаи нақшаи шахрсозӣ, ин масъалаи фароҳам намудани манзили муносиб ва хизматрасонии ҷамъиятӣ, ки беш аз ҳар вақти дигар барои ҷавобгӯ будан ба як сиёсати нави миллии банақшагирии шахрӣ ниёз дорад. Барои беҳбудсозии принципҳои тарҳрезӣ ва иморатсозии шахр дар чорҷӯбаи қонуни танзимкунанда ҳанӯз ҳам дер нашудааст. Иқдомот ҳарчи зудтар ташкил намудан ва шомили раёсати нави шахрдорӣ ва банақшагирии фаъолияти шахрсозӣ будани Афғонистонро дар асоси сиёсати нав пеш мегузорад.

Ягона роҳ ин танзимсозии қисмати манзилӣ аст, то манзили иҷтимоии мавҷударо қонунӣ намуда, тарҳрезии маҳалҳои истиқоматиро дар минтақаҳои доманакӯҳӣ ва талу тепаҳои шахрҳо зарур дониста шавад.

Асоснок намудани сиёсати нав ва фаъолиятҳои барномавӣ бештар ба иттилооти дақиқ ниёз дошта, ба ҳамин манзур тавсия мегардад, ки ташҳиси

амики вазъияти сектори иморатсозӣ зарур мебошад. Таҳқиқот бояд муайян созад, ки кадом даромадҳои асосӣ (замин, коргар, дорой, зербино, маводи сохтмонӣ ва ғайра) барои сохтмони манзил зарур мебошад. Масоҳати васеи замин, ки аз тариқи “қитъаҳои холӣ” ишғол шудааст, дар барномаҳои нави фаъолияти шаҳрсозӣ ва тарҳрезии нақшаҳо бояд дохил карда шавад.

Дар шаклҳои нави банақшагирии самараноки фазоӣ меъмурии шаҳр (монанди нақшагирии шаҳрдориҳо) ниёз аст, то ба воқеиятҳои шаҳрсозии фавриву зуд дар Афғонистон мувофиқат намояд. Банақшагирӣ бояд дар асоси ба сиёсатҳои давлатӣ мувофиқ, ба чорчӯбаи танзимкунандаи системаи шаҳрсозӣ ва доираи ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон бошад.

Таҳлили вазъияти иморатсозии шаҳрҳои Афғонистон нишон медиҳад, ки маҷмӯи биноҳои мавҷудаи кампошъёна дар ҳолати ғайри санитарӣ буда, дар тамоми 34 маркази вилоятҳо ба 962467 воҳид мерасад. Аксарияти зиёди истиҳоматгоҳҳои мавҷуда хонаҳои бетартибу ғайри нақшавӣ муайян шуда, биноҳои ҷудогонаи якманзила ва думанзила (524074 воҳид), бе системаи обтаъминкунӣ сохта шудаанд. Биноҳои хусусӣ бо системаи обтаъминкунӣ (315556 воҳид) низ вучуд дошта, биноҳои истиқомати дар доманаи тепаҳо, ки системаи обтаъминкунӣ надоранд ба 71788 адад мерасанд. Кобул ягона шаҳре аст, ки сатҳи иморатсозии он ба 7,8% масоҳати умумии шаҳр мерасад, аз он 2 % манзилҳои бисерошёнаи бо истифодаи сохти омехта, ки ошёнаи аввали онҳо ба мақсади тичоратӣ истифода мешаванд.

Имконият ба манзили дастрас таъмин будан аслан як мушкили асосӣ барои аксарияти аҳолии шаҳрнишини Афғонистон мебошад. Дар асоси омӯзиши сохтори иҷтимоии шаҳр муайян карда шуд, ки камбизоатӣ ва нобаробарӣ барои тақрибан аз се як ҳиссаи тамоми хонаводаҳои шаҳрнишин ба шумор меравад. Ин маврид дар ҳамаи кишварҳои дар ҳолати инкишоф буда, дида мешавад ва қисми зиёде аз хонаводаҳои Афғонистон, ки дорои сатҳи даромади миёна ва пастанд, маҷбуранд дар манзили ғайри қонунӣ, ки сифаташ паст аст, зиндагӣ кунанд. 86% маҳалаҳои шаҳрнишини мавҷуда дар Афғонистон чун масканҳои ҷамъиятии озод, мутобиқ ба талаботи меъёрҳои санитарии гигиенӣ ва нишондиҳандаҳои шароити зист мувофиқ нестанд.

Яке аз мушкилиҳои асосии ташаккули шаҳрҳои калони Афғонистон - таъмини оби ошомиданӣ дар маҳаллаҳои истиқоматӣ мебошад. Таҳқиқоти соли 2015 гузарондаи Институти “Хабитат”-и ММ дар Кобул ва чаҳор маркази минтақавӣ (Ҳирот, Мазори Шариф, Кандаҳор ва Чалолобод) нишон дод, ки 96 фоизи онҳо ба манбаъҳои оби ошомиданӣ дастрасӣ доранд. Вале муҳим аст, ки обҳои мазкури истеъмолӣ тақроран ташхис шаванд, то маълум гардад, ки обҳои мазкур тозаву пок ва касаловар нестанд.

Обе, ки аз тариқи шабакаҳои обрасонӣ дар шаҳрҳо ба даст меояд, як манбаъи муҳими оби тоза мебошад. Чунончӣ, мувофиқи таҳқиқот маълум шуд, Идораи обрасонии шаҳрии Афғонистон (AUWSSC) масъули таъмини об дар шабакаҳои обрасонӣ мебошад. Ин идора дорои системаи баҳрабардории об аз тариқи шабакаҳои обрасонӣ дар тақрибан нима аз 34 маркази вилоят мебошад. Омори барномаи (SoAC) ё барномаи вазъияти шаҳрҳои Афғонистон фоизи

хонаводаҳоеро нишон медиҳад, ки онҳо ба таъминоти об аз тариқи шабакаҳои муҳандисии шаҳрӣ дастрасии гуногун доранд. Таъминот дар Ҳирот -54%, дар Кобул -32%, дар Файзобод ва Толиқон – 2 % мебошад.

Илова бар он ҳеҷ яке аз шаҳрҳои Афғонистон бо системаи маҷмӯии обихроҷӣ (канализатсия) фарогир нестанд. Дар 13 вилоят хонаводаҳо дорои ташноби муосире, ки ба системаи обихроҷӣ васл бошад, дастрасӣ надоранд. Дар ҳоле ки дар 13 вилоят камтар аз 1% хонаводаҳо дорои ташнобҳои муосир мебошанд. Хонаводаҳое, ки дар шаҳри Кобул таҳқиқ шуданд, ҳамроҳ бо марказҳои минтақавӣ 30 % онҳо дорои имконоти ташноби замонавӣ мебошанд, дар ҳоле ки бештари онҳо (55%) дорои ҳочатхонаҳои анаънавӣ мебошанд. Ҳирот аз ҷумлаи вилояте аст, ки дар он фарҳанги ташнобҳои муосир 40% ташкил медиҳад, яъне дараҷаи баландтарин мебошад ва пас аз он шаҳри Ҷалолобод -30%, шаҳри Мазори Шариф бо 21% дар дараҷаҳои дуввуму сеюм қарор доранд.

Дар хулоса қайд кардан зарур аст, ки танзими шаҳрсозӣ бо танзими иҷтимоию иқтисодии рушди шаҳр алоқамандии зич дорад ва мақсад дар он аст, ки он яке аз воситаҳои асосии расидан ба ҳадафҳои дорои аҳамияти иҷтимоии рушди шаҳр бошад. Самаранокии раванди назорат (танзим) дар системаи шаҳрсозӣ танҳо дар сурате ба даст оварда мешавад, ки ин раванд бо назардошти ғояҳои илмӣ муосир дар бораи объекти идоракунӣ ва усулҳои ҳуқуқии назорат ташкил карда шавад.

Боби 3: “Консепсияи такмилдиҳии системаи шаҳрсозӣ ва ташаккули сохтори тарҳии маҳалҳои шаҳри калон дар минтақаи наздикӯҳии Афғонистон” ба масъалаи такмили системаи банақшагирии шаҳрсозӣ бахшида шуда, ҳамчун асоси батартибоварии ташкилаҳои маҳаллии сохтори шаҳрҳои калон бахшида шудааст. Ҳалли меъмориву тарҳрезӣ ва ташкили иморатсозии маҳаллаҳои истиқоматии камшоёнаи шаҳри калон дар релефи мураккаби наздикӯҳӣ дар мисоли ш.Кобул дида баромада шудааст.

Идоракунии самаранокии шаҳрдорӣ ва банақшагирии рушди шаҳрҳои калони Афғонистон истифодаи усулҳо ва равишҳои нави ҳуқуқиву иҷтимоиро, ки ба шароити тағйирёфтаи рушди номукаммали сохтори шаҳрсозӣ мувофиқанд, дар бар мегирад. Ҳамаи ин воситаҳо дар воқеияти имрӯзаи идоракунии маъмурии фаъолияти шаҳрсозии шаҳрҳои калону бузурги Афғонистон ба назар гирифта намешаванд.

Дар айни замон, системаи идоракунии шаҳрсозӣ дар Афғонистон комилан мукамал нест ва ба тарзи идоранаҷаванда фаъолияти ноаниқ дорад. Ба мушкилоти идоракунии шаҳрсозӣ дар Ҷумҳурии Исломи Афғонистон (ҶИА) инҳо дохил мешаванд:

- набудани қонуниятҳои ваколатдори идоракунии шаҳрсозӣ, зеро Ҳукумати кишвар масъалаҳои шаҳрсозиро ҳамчун масъалаҳои миқёси давлатӣ тасниф намекунад, балки онҳоро танҳо ба сатҳи субъектҳои ҷумҳурӣ мегузаронад.

- тақсимоли худсаронаи замин ва минтақаҳои шаҳр дар асоси манфиати тижоратӣ, бе назардошти тамоми маҷмӯи қарорҳои дар як сатҳи идоракунӣ қабул кардашуда, ки дар асл идораи заминсозӣ муайян мекунад;

- набудани вазифаи ягонаи рушди системаҳои фаъолияти шаҳрсозӣ дар ҳама шаклҳо: - аз нақшаи тарҳрезии фазоии вилоятҳои ҷумҳурӣ, то таҳияи нақшаҳои генералии шаҳрҳо ва лоиҳаҳои нақшаҳои муфассали маҳаллаҳои истиқоматӣ, ки дар раванди оmodасозии ҳуччатҳои шаҳрсозӣ бидуни принсипҳои роҳнамоӣ ва меъёрҳо иҷро мешаванд.

Зимнан, дар кишвари Афғонистон мафҳуми "шаҳршавӣ" бояд дар асоси қонунгузорӣ муайян карда шавад, чи тавре ки дар кишварҳои мутараққии хориҷӣ анҷом дода шудааст. Барои давлати Афғонистон низ чунин қонунҳои демократие, ки дар равияи шаҳрсозӣ ҳастанд аз қабули "Кодекси манзилии ҚИА", "Кодекси замини ҚИА", ки ба қонунгузори мавҷуда ва амалкунандаи кишвар мутаносибии қонунӣ дошта бошад, бояд амалӣ карда шавад.

Моделҳои идеалии идоракунии шаҳрсозӣ аз се сатҳ бояд иборат бошад: умуми давлатӣ, минтақавӣ ва шаҳрӣ. Сатҳи давлатӣ ба сатҳи концептуалӣ ва қонунгузори Олии ҳокимият, ки ташаббускори ташаккул ва тағйир додани заминаи қонунгузори фаъолияти шаҳрсозӣ мебошад, таъсир мерасонад. Сатҳи минтақавии салоҳият бояд ба сатҳи қонунгузори идоракунии шаҳрсозӣ фаъолона таъсир расонад ва ба таҳияи ҳуччатҳои шаҳрсозӣ таъсири ҳалкунанда дошта, манфиатҳои гуногунро дар миқёси минтақа ва шаҳрдориҳои он пайваста иҷро кунад. Сатҳи шаҳрӣ танҳо ба раванди таҳияи ҳуччатҳои шаҳрсозӣ таъсир мерасонад, манфиатҳои шаҳрдорӣ аз рӯи табиати худ бениҳоят мушаххасанд ва бо хизматрасонии як қаламрави муайян робита доранд. Аммо, дар Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон вазъи воқеии чунин корҳо ба назар гирифта намешаванд.

Дар доираи сохтмон фаъолияти шаҳрсозӣ фарқ карда мешавад, ки фаъолияти мақомоти давлатӣ, ҳукуматҳои маҳаллӣ, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқиро дар соҳаи шаҳрсозӣ оид ба рушди ҳудуд ва маҳалҳои аҳолинишин, муайян кардани намудҳои истифодаи замин, тарҳрезӣ, сохтмон ва таҷдиди маркази шаҳрҳо муайян мешавад. Дар ин ҷода назардошти манфиатҳои шаҳрвандон, манфиатҳои ҷамъиятӣ ва давлатӣ, инчунин хусусиятҳои миллӣ, таърихӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ ва табиӣ ин қаламравҳо ва маҳалҳои аҳолинишин ба аҳамияти хоси фаъолияти шаҳрсозӣ ва ташкилаҳои калони шаҳрӣ дохил кардан муҳим аст.

Соҳаи шаҳрсозӣ инчунин дар доираи фаъолияти касбии меъморон, ки ба бунёди объекти меъморӣ ва аз ҷумла, раванди эҷодии лоиҳаи меъморӣ, ҳамоҳангсозии таҳияи ҳамаи бахшҳои ҳуччатҳои лоиҳакашӣ барои сохтмон ё таҷдид, меъморӣ бояд равона карда шуда, фарқ байни назорати сохтмони иншооти меъморӣ, инчунин фаъолияти шахсони ҳуқуқӣ оид ба ташкили фаъолияти касбии меъморон вобаста аст, муайян карда мешавад.

Комплекси шаҳрсозӣ барои таҳияи бо муваффақияти барномаҳои умумидавлатии Афғонистон оиди рушди саноат, нақлиёт, манзил ва коммуналӣ аҳамияти калон дорад. Дар ин ҷо манфиати давлатӣ бо манфиатҳои вилоятҳои Ҷумҳурии Афғонистон ва мақомоти маҳаллии ҳокимият (вулусволиҳо) зич алоқаманданд нестанд. Муайян кардани салоҳиятҳо байни мақомоти иҷроия, аз як тараф, ба муайянкунии моликияти давлатӣ, мутобиқи қонунгузори

Афғонистон, аз тарафи дигар, вобаста ба объектҳои дахлдори маҷмааи сохтмонӣ ба мақомоти маҳаллӣ дар шакли моликияти коммуналӣ муҳим аст.

Моделсозии ҳалли тарроҳӣ намунаест, ки чӣ тавр банақшагирии шаҳрҳо ба анъанаҳои банақшагирии маҳаллаҳои шаҳрӣ мутобиқ карда шуда, бевосита аз тарзи ананавии модели ташкилаҳои аввалаи истиқомати шаҳрӣ бояд таҳия шавад, ки барои минтақаҳои кӯҳии Афғонистон мувофиқ аст. Оиди минтақаи кӯҳии Афғонистон қобили қабул будани модел дар он аст, ки он барои шаҳрсозии Афғонистон, ҳамчун нақшаҳои пешрафти анъанаҳои идоракунии "Маҳаллаҳо" дар минтақаҳои релефи мураккаби шаҳр интиқол дода мешавад. Ин принсипи банақшагирии шаҳрӣ дар таҳияи шакли нави амалияи иморатсозии шаҳрӣ - ҳалли меъморӣ ва банақшагирии рушди истиқоматӣ дар релефи кӯҳӣ ифода ёфтааст.

Моделҳои тарҳрезии нав аз афзалияти ҳуччатҳои шаҳрсозӣ ва эътирофи бечунучарои зарурияти амалисозии минтақабандӣ дар марҳилаҳо, пас аз таҳияи ҳуччатҳои шаҳрсозӣ ва ҳалли муфассали тарроҳӣ аз нақшаи генералӣ то лоиҳаи банақшагирий, аз лоиҳаи банақшагирий муфассал сарчашма мегирад. ба лоиҳаи рушд, ки дар он қоидаҳои аллақай банақшагирифтаи шаҳрсозӣ ва заминсозӣ. Танҳо дар ин сатҳ мо гуфта метавонем, ки ҳар як қитъаи замин бо танзими ҳуқуқии истифода ва азхудкунии замин ва иморатсозӣ пурра таъмин аст. Ҳамин тариқ, модели таҳияшаванда ҳамчун модели намунаи пайравӣ аз боло ба поён – аз системаи умумии ташкили тарҳрезӣ ба сохтори хусусии бинокорӣ мебошад.

Истифодаи методологияи аз ҷиҳати илмӣ асосёфтаи таҳияи санадҳои меъёриву ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти шаҳрсозӣ дар сатҳи маҳаллӣ барои истифодаи самараноки тамоми имкониятҳои танзими рушд, ки қонунгузорию муосир пешбинӣ намудааст ва ба инобат гирифта мешавад. асоси дар татбиқи фаъолияти шаҳрсозӣ дар шароити Афғонистон ба ҳисоб меравад.

ХУЛОСАҲОИ АСОСИ

1. Дар айни замон дар аксари шаҳрҳои калони вилоятҳои Афғонистон тамоюли тез афзудани шумораи аҳоли ва васеъшавии масоҳати шаҳрӣ мушоҳида карда мешавад. Ин тамоюлҳои рушди шаҳрҳо дар шароити Ҷумҳурии Исломи Афғонистон консепсияи дақиқи рушд, сарҳади дақиқи сохторҳои шаҳрӣ ва ташаккули меъёрии қаламравро надоранд. Минтақаҳои ҳамшафати шаҳр заминҳои кишоварзиро дар бар мегиранд, ки васеъшавии ҳудуди шаҳрро маҳдуд мекунад.

2. Дар асоси таҳқиқот муайян карда шуд, ки марказҳои 34 вилояти Афғонистонро метавон ба 5 системаи типологияи шаҳрҳои калон – муҳимтарин марказҳои аҳолинишини вилоятҳо, аз ҷумла шаҳри Кобул – маркази молиявӣ сиёсии кишвар гардидааст чудо намуд. Инчунин, чор маркази вилоятӣ фаъолиятшон устувор бо аҳолии бо зиёда аз 300 ҳазор, аз ҷумла Ҳирот (дар қисми ғарбӣ); Қандаҳор (қисми чанубӣ); Мазори Шариф (қисми шимолӣ); ва Ҷалолобод (қисмати марказӣ) ҳамчун шаҳрҳои калон марказҳои минтақавӣ ташаккули сокиншавии аҳолии кишвар мебошанд.

3. Таҳқиқот дар минтақаҳои шаҳрӣ нишон дод, ки сабаби кам будани зичии аҳоли дар шаҳрҳои бузурги Афғонистон маъмулан масоҳати зиёди қитъаҳои заминҳои холи дар ҳудуди шаҳрҳост. Масалан, дар шаҳрҳои калон ба ҳисоби миёна, сеяки маҳалҳои аҳолинишин замини холи доранд (дар Ҳирот 42 фоизи тамоми заминҳои обод холи аст). Дар ҳудуди шаҳри Кобул ба кадри кифоя замини озод ва азхуднашуда мавҷуд аст, ки то 1,5 миллион нафар аҳолиро метавонад қабул кунад. Барои дастрасӣ ва истифодабарии самараноки заминҳои зикршуда дар мавриди банақшагирии стратегӣ, масканӣ ва фаъолиятӣ шаҳрсозӣ, идоракунии маъмурӣ ва мудирияти беҳтари замин, таҳия ва тадоруки заминҳои бекорхобида бо сарфаи онҳо барои истифодаҳои маҳаллаҳои истиқоматӣ, ҷамиятӣ ва тичоратӣ, ҳамчун як ниёзи фаврӣ ба ҳисоб гирифтани лозим аст.

4. Таҳлили ҳолати имрӯзаи банақшагирии ва тараққиёти шаҳри Кобул ва марказҳои минтақаҳои калони ҷумҳурӣ: - Қандаҳору Мазори Шариф, Кундуз ва Ҳирот нишон дод, ки ҳамаи тепаҳо ва кӯҳҳои атрофи шаҳрҳо аз ҷониби муҳоҷирон, ки биноҳои истиқоматии камшоёнаи фарсуда ва зичиашон кам бо симои меъмории тамоман номувофиқ сохта шудаанд. Мушкилоти ягона имконнопазирии дастрасии сокинони табақаҳои гуногуни иҷтимоии дорои даромади кам ба заминҳои шаҳрӣ мебошад, ки боиси кам будани зичии аҳоли, биноҳои фарсуда ва набудани хизматрасонии ҷамъиятӣ дар онҳо, инчунин омода набудани замин барои сохтмон гардидааст.

5. Дар натиҷаи таҳқиқ маълум гардид, ки таҳияи барномаҳои возеҳи миллӣ ва нақшаҳои зарурии рушди шаҳрҳои калону бузурги Афғонистон (масалан, «Сийёсати шаҳрсозӣ» ва «Кадастри шаҳрсозӣ») ва махсус барномаҳои стратегӣ устувории рушд ва рушди мутаносиби шаҳрро афзоиш медиҳанд. Ба ин муносибат тартиб додани барномаи иҷтимоию иқтисодии тараққиёти минтақаҳои асосии мамлакат ва муайян намудани самтҳои асосии инкишофи инфрасохтори шаҳр ва системаи хизмати маишии шаҳрҳои калон — марказҳои вилоятҳои Афғонистон аҳамияти калон дорад.

6. Танзими шаҳрсозӣ бо танзими иҷтимоию иқтисодии рушди шаҳр алоқамандии зич дорад ва мақсад дар он аст, ки яке аз воситаҳои асосии расидан ба ҳадафҳои дорои аҳамияти иҷтимоии рушди шаҳр мебошад. Системаи танзими шаҳрро танҳо бо таҳияи ҳуҷҷатҳои шаҳрсозӣ коҳиш додан мумкин нест, чунон ки аксар вақт дар амал чунин фаъолият самарабахш намешавад. Самаранокии раванди танзим дар системаи шаҳрсозӣ танҳо дар сурате ба даст оварда мешавад, ки ин раванд бо назардошти ғояҳои илмии муосир дар бораи объекти идоракунии ва усулҳои ҳукукии назорат ташкил карда шавад.

7. Ҳисобу китоби мо нишон дод, ки дар аксар шаҳрҳо — марказҳои вилоятҳои Афғонистон қитъаҳои иморатсозӣ нашудаи заминҳои шаҳрро ба танзими пешбинишудаи ободонии шаҳр барои маскунӣ 3,6 миллион нафар сокинони нав, бидуни талаботи махсус барои сохтмони биноҳои манзилӣ баландошёна мутобиқ кардан мумкин аст. Бо ин мақсад, аз рӯи принсипи нави банақшагирии ва иморатсозии маҳаллаҳои анъанавии истиқоматӣ, бо усулҳои муосир тартиб додани нақша, “Модули ташкилаҳои аввалияи истиқоматӣ”-и

тарҳии шаҳрӣ бо истифодаи самараноки минтақаҳои наздишаҳрӣ, ки заминҳои рельефаш мушкилдоранд, ташаккули системаи шаҳрсозӣ мувофиқ аст.

Мухтавои асосии рисола дар қорҳои зерини муаллиф баён шудааст:
Мақолаҳо дар маҷаллаҳои илмии Рӯйхати ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

[1-А] **Билим М.У.** Хунари меъморӣ ва роҳсозӣ дар Афғонистон. Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иқтисодӣ – иҷтимоӣ ва ҷамъияти. -Душанбе, 2017. №2/4. Қисми 132-134.

[2-А] **Билим М.У.** Вазъияти феълӣ ва ташаккули сохтори роҳҳо дар ноҳияҳои Афғонистон. Паёми донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ.// А.Ақбаров, У. Билим/ -Душанбе, 2018. №1(45) - С.123-126.

[3-А] **Билим М.У.** Хусусиятҳои иқлимиву табиӣ ва сокиншавии маҳалҳои Афғонистон дар ташаккули шаҳру деҳоти он. Паёми донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ.// У. Билим, А.Ақбаров/ -Душанбе, 2019. №1(45) - С.122-125.

[4-А] **Билим М.У.** Проблемы и перспективы совершенствования планировочной организация городов в условиях Афганистана. Паёми донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ.// А.Ақбаров, У. Билим,/ -Душанбе, 2021. №2(52) - С.90-96.

[5-А] **Билим М.У.** Асосҳои тарҳрезӣ ва ташкили маҳаллаҳои аҳолинишин дар шаҳрҳои қалони Афғонистон. Паёми донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ.//У. Билим /-Душанбе, 2022. №3(559) - С.161-167.

Мақолаҳо дар маводҳои конференсияҳо:

[6-А] **Билим М.У.** Вазъияти феълӣ ва тақомули сохтори роҳҳо дар ноҳияҳои Афғонистон. Сборник научных докладов аспирантов, магистров и докторантов ТТУ. –Душанбе, ТТУ, 2016. с.

[7-А] **Билим М.У.** Поиск высокоплотной малоэтажной жилой застройки для участков городов Афганистана со сложным рельефом. Сборник научных докладов аспирантов, магистров и докторантов ТТУ. –Душанбе, ТТУ, 2017. с.

[8-А] **Билим М.У.** Масъалаҳои шаҳрсозӣ дар шароити имрӯзаи шаҳршавӣ дар Ҷумҳурии Афғонистон. Сборник докладов республиканской научно-практической конференции на тему «Современные задачи градостроительства и архитектуры». 2019. – с.254-258.

[9-А] **Билим М.У.** Масъалаҳои тарҳрезӣ ва бинокории шаҳрҳои қалон-маркази вилоятҳои Афғонистон (дар мисоли шаҳрҳои Кобул ва Мазори Шариф). Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ ”Меъморӣ ва шаҳрсозии Тоҷикистон: дар гузашта, имрӯза ва оянда”.-Душанбе, 2022. С. 24 -29.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН**

**ТАДЖИКСКИЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
имени академика М. С. Осими**

УДК 721.586 (576.3)

На правах рукописи

БИЛИМ Мухаммад Усмон

**ВОССТАНОВЛЕНИЕ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ И
ФОРМИРОВАНИЕ ПЛАНИРОВОЧНОЙ СТРУКТУРЫ БОЛЬШИХ
ГОРОДОВ - ЦЕНТРОВ ОБЛАСТЕЙ АФГАНИСТАНА**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
кандидата архитектуры по специальности
05 23 22 – Градостроительство,
планировка сельских населенных пунктов

Душанбе –2023

Диссертация выполнена на кафедре «Архитектура и градостроительство»
Таджикского технического университета им. академика М. С. Осими

Научный руководитель:

Акбаров Акрам,

доктор архитектуры, и.о.профессора
Таджикского технического университета
имени академика М. С. Осими.

Официальные оппоненты:

Шукуров Илхомжон Садриевич

доктор технических наук, профессор,
декан факультета «Управления
строительства» Самаркандского
архитектурно-строительного института,
Республики Узбекистан.

Нозилов Додо Авазович - доктор
архитектуры, профессор Ташкентского
архитектурно-строительного института
Республики Узбекистан

Ведущая организация:

Государственное унитарное предприятие
Научно-исследовательский институт
«Строительство и архитектура»
Комитета по архитектуре и
строительства при Правительстве
Республики Таджикистан

Защита состоится «___» _____ 2023 г. в ____ часов на заседании
диссертационного совета 6D.KOA-027 при Таджикском техническом
университете имени академика М. С. Осими по адресу: 734042, г. Душанбе, пр.
академиков Раджабовых, 10А. E-mail: dis.sia@mail.ru

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке и на сайте Таджикского
технического университета имени академика М. С. Осими, www.ttu.tj

Автореферат разослан «___» _____ 2023 г.

Ученый секретарь

диссертационного совета,

кандидат технических наук, доцент

Рахмонзода А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Афганистан имеет относительно своеобразное географическое и градостроительное положение с особой системой формирования больших и крупных городов в Центральноазиатском регионе. Градостроительство Афганистана в большей части является своеобразным исторически развитым территориальным образованием с неорганизованным формированием городской структуры.

В крупных городских образованиях - центрах областей Афганистана в результате стихийного роста количества жителей происходит трансформация городских территорий. Это условие способствует неравноправному освоению городских территорий и нарушает градообразующую систему и экологию городов. Большие и крупные города Афганистана в структуре расселения были и остаются центрами значительных систем городских поселений и как базовая основа хозяйственного и социального развития областей страны.

В развитии урбанизации и неуправляемого роста городских территорий важно определение новой градостроительной политики в направлении формирования и концептуальной основы развития больших городов–областных центров, как регулятора устойчивого территориального и социального развития центральных регионов Афганистана.

Поэтому изменение в градостроительной политике страны необходимо для того чтобы отрегулировать отрицательные последствия гражданской войны и определить правильный курс урбанизации в Исламской Республике Афганистан. Улучшение политической рамки национального градостроительного режима на основе определения законных градостроительных норм и регламентов необходимо для регулирования территориального роста, вместе с увеличением значимости новых принципов градостроительного формирования.

Столичный город Кабул и 4 региональных городских образований - центров областей Афганистана: - Мазори Шариф, Кандахор, Кундуз и Джалолабад, в которых до 69% их жителей составляют городское население, имеют особое значение в перспективе развития градостроительства Афганистана.

Отсутствие регламентированных планировочных основ и организованный рост урбанизации характеризуют нынешнее положение градостроительной деятельности, что определяет неправильный курс в перспективе развития городов - центров областей Афганистана. Современное состояние планировки больших городов характеризуется нерегулярным строением жилых образований с неразвитой системой социальной инфраструктуры и неорганизованным пространством общественного обслуживания.

Организованная система градостроительной деятельности может способствовать планомерному развитию структуры города и определению четких

границ селитебной территории и её производственной зоны. Все это повышает значение разработки Национальной программы развития градостроительства и определение перспективы роста городов на основе новой политики управления и регулирования градостроительной деятельности, что улучшает администрирование и рациональное использование городских территорий.

Степень научной разработанности изучаемой проблемы. Наряду с острым дефицитом жилья, ситуация за последние десятилетия усугубилась из-за массовой миграции сельских жителей в большие и крупные города страны и формирование ветхих, незапланированных жилых образований вокруг городов. В последние годы практически не выполнялась разработки генеральных планов городов и территориальная планировка жилых районов. Крайне недостаточно велась работа по управлению и формированию архитектурно-планировочной структуры жилых районов больших городов и их проектов застройки. В настоящее время фактически нет выполненных научных исследований и разработанных рекомендаций в области регулирования городского хозяйства и формирования традиционной малоэтажной городской жилой застройки, а также разработки объектов социальной инфраструктуры в городах Афганистана.

В области формирования городского жилища в условиях Афганистана на сегодняшний день имеется ряд выполненных научных работ: докторская диссертация архитектора Бенаи Хафизуллох на тему «Типология жилища в условиях Афганистана», в 1993 г. была защищена в г. Киев. Наряду с этим были защищены еще три диссертации: - инженером Курайши А.Л. "Совершенствование организации жилищного строительства, осуществляемого ДСК в условиях г. Кабула", архитекторами Нури М.Ш. на тему "Принципы проектирование жилых зданий массового строительства для г. Кабула" и Соловьевой Ю.К. «Формирование архитектурно-композиционной структуры жилища горных районов Среднеазиатского субтропического пояса (на примере горных районов Афганистана)». В 1985 г. Урья Бабрак защитил кандидатскую диссертацию на тему: "Малые и средние города в системе расселения Афганистана", которая является первым научным исследованием в области градостроительства страны.

Авторы этих исследований базировались в своих работах в основном на формирование жилых образований г. Кабула и застройки малых городов и не рассматривали концепции формирования и особенностей планировки больших городских образований в стране. Нет глубокого изучения и анализа специфики формирования планировочной структуры больших городов - областных центров Афганистана.

Наибольший вклад в развитие теоретических основ современного градостроительства в советское время внесли: В.В. Владимиров, А.Е. Гутнов, А.А. Высоковский, И.А. Иода, Ю.Л. Косенкова, И.М. Лежава, А.В.

Крашенинников, Н.И. Назаров, Г.А. Потаев, А.Н. Римша, И.М. Смоляр, С.И. Соколов, Е.К. Трутнева, И.С. Шукуров, А. Эсенов и другие, труды которых стали методологической основой темы.

С точки зрения архитектурно-планировочной организации поселений для условия горных стран заслуживают внимания научно-исследовательские работы и докторская диссертация А. Акбарова, которая в настоящее время определена автором, как научно-методическая основа и новый инструмент в градостроительной теории для условий современного Афганистана.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Целью исследования является совершенствование градостроительной системы и разработка методической основы планировочной организации больших городов -центров областей Афганистана.

На основе поставленной цели определелись следующие **задачи исследования:**

- изучение исторических и социально-экономических основ формирования крупных городов и выявление новых тенденций в градостроительстве областных центров Афганистана;

- выявление основных факторов, непосредственно влияющих на условия градостроительства, которые будут определять принципы регулирования жилых территорий города;

- разработка предложений по совершенствованию принципов планировочного регулирования жилых районов крупных городов - областных центров в новых условиях градостроительства;

- определение новых способов регулирования и методов градостроительного решения малоэтажной застройки пригородных зон со сложным рельефом.

Объектом исследования являются большие города - областные центры Афганистана.

Предмет исследования - факторы и условия, влияющие на формирование планировочной структуры больших городов в новых условиях трансформации и развития городов - областных центров Афганистана.

Научная новизна исследования заключается в том, что впервые автором:

- разработаны и обоснованы предложения по восстановлению системы городского планирования для устойчивого развития больших городов-областных центров Афганистана;

- разработаны региональные предложения по формированию малоэтажных жилых массивов в планировочной структуре больших городов в предгорных зонах Афганистана с учетом использования местных традиций;

- представлена модель формирования первичной планировочной структуры традиционных малоэтажных жилых массивов в плане крупного города - областного центра;

- предложена методическая основа планировочной организации первичных форм городского жилого образования по принципу «традиционного махалля» с социальным центром и доступным малоэтажным жильем на основе современных и перспективных исторических городов.

Теоретическая и практическая значимость работы заключается в:

- анализе природно-климатических, социально-демографических, статистических, планировочных данных и материалов, определяющих региональные условия и нормативные требования по регулированию градостроительных систем и формированию планировочной структуры жилой зоны больших городов Афганистана;

- анализе опыта разработки генеральных планов городов и определение новых способов управления градостроительством;

- разработке предложений по реализации новой градостроительной системы, основанной на устойчивом развитии городской планировочной структуры на горном рельефе.

Положения, выносимые на защиту:

- предложения по восстановлению системы городского планирования для устойчивого развития больших городов - областных центров Афганистана;

- модель формирования первичной планировочной структуры традиционных малоэтажных жилых массивов в плане крупного города - областного центра;

- методическая основа планировочной организации первичных форм городского жилого образования по принципу «традиционная махалля» с социальным центром и доступным малоэтажным жильем на основе современных и перспективных исторических городов.

Степень достоверности результатов обеспечивается постановкой и решением задач исследований с использованием расчетно-графических методов определения территориально-планировочной структуры города, изучением и проведением анализа комплекса факторов, влияющих на формирование плана и застройки города, сравнением результатов аналитических и натурных исследований.

Диссертация соответствует паспорту научной специальности 05 23 22 – Градостроительство, планировка сельских населенных пунктов: формула специальности - осуществление градостроительной деятельности с соблюдением норм и правил градостроительства, градостроительной деятельности с соблюдением требований безопасности территорий, инженерно-технических требований, обеспечение устойчивого развития территорий на основе территориального планирования и градостроительного зонирования; область исследования - архитектурно-экологические, социальные, экономические аспекты формирования зданий и сооружений, объектов градостроительства.

Личный вклад автора заключается: - в анализе и обработке результатов обследования природно-климатических, социально-демографических и территориально-планировочных условия формирования города; - подведение итогов анализа генеральных планов городов и разработка рекомендаций по

совершенствованию градостроительной системы на основе правового градорегулирования Афганистана; - обоснована методика проектного поиска и сформулированы предложения по моделированию планировочной организации первичного жилого образования города с социальным центром на горном рельефе.

Апробация и реализация результатов диссертации: Основные положения диссертационной работы докладывались и обсуждались на: международной научно - практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых ТТУ имени академика М.Осими (Душанбе, 2016 г.); международной научно - практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых ТТУ имени академика М.Осими (Душанбе, 2017 г.); республиканской научно - практической конференции ТТУ имени академика М.Осими (Душанбе, 2019 г.); международной научно - практической конференции "Архитектура и градостроительство Таджикистана: прошлое, настоящее и будущее".(Душанбе, 2022 г.); политехнический вестник. (серия инженерные исследования) ТТУ имени акад. М.С. Осими (г. Душанбе, №2/4. 2017, №1(45) 2018, №1(45) 2019, №2(52) 2021 с.), №3(59) 2022 с.).

Публикации по теме диссертации. Основное содержание диссертационного исследования опубликовано в 9 научных работах, в том числе, 4 статьях в материалах конференций и 5 статьях в ведущих рецензируемых журналах из перечня ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура диссертации и объём. Диссертация состоит из текста диссертации (160 стр.) который включает введение, три главы, основные научные результаты исследования, заключение, рекомендации по практическому использованию результатов, список использованной литературы (121 наименование), перечня иллюстрации, а также шести приложений с иллюстративными материалами (схемы, генпланы, диаграммы и рисунки на 42 стр.), завершающими содержание диссертации, общим объемом 210 страниц.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Методика диссертационного исследования разработана на основе методологического принципа единства процесса научно-исследовательской деятельности, реализуемой по единой программе.

Во введении обосновывается актуальность работы, приведена степень научной разработанности изучаемой проблемы, сформулированы цели и задачи исследования, научная новизна, теоретическая и научно-практическая значимость работы, определены объект и предмет исследования, показан личный вклад автора, определены основные защищаемые положения.

В первой главе «Современное состояние и проблемы формирования структуры больших городов - областных центров Афганистана» рассматриваются исторические предпосылки и тенденция формирования больших городов - центров областей Афганистана, проводится научный анализ планировочных решений и территориальной организации застройки городов с позиции градостроительной деятельности.

В Исламской Республике Афганистане происходит интенсивное развитие городских и сельских поселений, в которых ныне из более 32 миллионов жителей страны только в городе Кабул и его окрестностях проживают более 5 миллион

человек. Кроме того в городах второго и третьего уровня страны в провинциях, а также в центральных областных городах наблюдается незапланированное развитие городских поселений с ветхим жилым строением.

Предварительное изучение нового этапа формирования городской застройки показало, что за 40 лет правления Захиршаха (1933-1973) облик города Кабула и центры крупных областей Афганистана резко изменились. В центрах городов были построены многочисленные красивые общественные здания, дороги, курорты, театры и кинотеатры. В центре города Кабула были построены больницы, объекты связи, парки, типография, гостиницы, зоопарк, здание цирка, рынка и так далее. С 1917 по 1950 годы на предприятиях «Имрон» были разработаны и реализованы различные проекты развития градостроительства.

В 1963 году с разработкой и реализацией первого Мастер плана Кабула были возведены современные здания на площади 23 780 га для более чем 800 000 человек. В 1970 годы, согласно второму Генеральному плану, было построено 29 900 га новых жилых районов для 1 416 000 человек. В сфере экономики строительства многих хозяйственных зданий, торговых центров, рынков, сараев, ресторанов, гостиниц, предприятий легкой промышленности и т.д. производились предпринимателями страны. Построено более 450 мастерских и малых промышленных предприятий. Построены и заасфальтированы городские магистрали от Кабула до Мазори-Шарифа – Шибиргана – Кандагара – Герата. Первый завод железобетонных панелей и домостроения был создан с помощью бывшего Советского Союза в городе Кабуле.

По расселению населения Афганистан имеет относительно поселенческую структуру градообразования, поскольку только в городе Кабул проживает около 41% городского населения. Город Кабул и четыре региональных центра административных областей: города Герат, Мазори-Шариф, Кандагар и Джалалабад имеют 69 процентов городского населения. В дополнение к этим 5 самым большим и крупным городам, имеется ещё 8 торговых и транзитных городов, которые переходят в категорию больших городов. Населенность этих городов - центров областей: Лашгаргох, Кундуз, Талуган, Пули Кумри, Шеберган, Заранч, Маймана и Газна имеет большое значение и в перспективе будут важными региональными, хозяйственными и транспортными центрами окраинных регионов Афганистана.

Города расширяли свою территорию ежегодно, быстро развивалось ветхие жилые строения в исторической структуре без градостроительно обоснованных, специально составленных генеральных планов. Результатом роста населения городов были незаконно сформированные ветхие жилые образования, без обеспечения социальных инфраструктур. С увеличением большого количество социально неорганизованных жилых образований и неравноправность их формирования в структуре города, что привело к значительному дефициту равнинных земель и социальной инфраструктуры в жилых районах.

Ситуация за последние десятилетия усугубилась из-за массовой миграции сельских жителей в больших и крупных городах и развитие незаконного строительства малоэтажной застройки в пригородных зонах больших городов.

Эта неуправляемая тенденция урбанизации ведет к хаосу и нарушению всех нормативных основ развития города, что обуславливает формирование безликих и экологически нарушенных пригородных жилых образований. Это создаёт большие проблемы для устойчивого развития городских образований.

Но большие города- областные центры в сети расселения всегда были центрами значительных систем сельских поселений и основным источником хозяйственного и социального развития регионов. Урбанизация, основанная на хозяйственной деятельности и сфере общественного обслуживания теперь определяет более чем 50% из национального государственного дохода, при том что земледелие определяет 25% (менее чем 50% дохода в 2020 г.).

Отсутствие регламентированных планировочных основ и организованного роста урбанизации характеризуют нынешнее положение градостроительной деятельности, что определяет перспектива развития Афганистана. Современная структура больших городов имеет исторически сформированные центры и не запланированные окраинные жилые образования с неразвитыми пространствами общественного обслуживания.

Анализ текущей планировки и застройки городов Кабула и столицы крупных областей страны: - Кандагар, Мазори-Шариф, Кундуз и Герат показали, что все холмы и горы вокруг городов были построены людьми без каких-либо планов и превратили архитектурный облик городов в неблагоустроенные массивы. Большая часть холмистой местности вокруг Кабула и других городов была полностью застроена сельскими мигрантами или людьми, которые не могут позволить себе покупать землю или жить в центрах городов.

Набор подходов и мер, с помощью которых специалисты по городскому развитию должны улучшать города, не был полностью реализован в политике городского планирования или науке о градостроительстве в Афганистане.

Исследование показало, что около 30% территории крупных городов Афганистана имеют пустующие и неблагоустроенные земли. Однако в этот период покупка и продажа земли происходит через частный сектор, в то время как приобретения и продажи городских земель по закону должен регулироваться через муниципалитеты. Согласно градостроительным расчетам специалистов эти пустующие земли больших городов подходят для расселения более 4 миллионов городских жителей. Таким образом, в ближайшие 10 лет еще есть возможность для обеспечения развития крупных городских поселений в Афганистане. Они должны осуществляться в соответствии с новой политикой городского планирования и нового градостроительного закона на основе новой Национальной программы развития городов.

План регулирования города Кабула и других больших городов - областных центров следует рассматривать в сочетании с региональным планом развития расселения областей и пригородных территорий. Чтобы заложить основу для устойчивого, справедливого и равноправного социального развития с точки зрения определения городского плана в ближайшие десятилетия, необходимо разработать Национальную стратегию территориального развития и систему управления городской структурой, чтобы ослабить давление на город Кабул и

совершенствовать территориальный рост городов областных центров Афганистана.

Во второй главе "Градостроительные условия и факторы формирования планировочной структуры больших городов-областных центров Афганистана" анализируются географические, природно-климатические и экологические условия формирования городской структуры, а также социально-экономические и демографические факторы формирования городских жилых образований, рассмотрены территориально-планировочные основы развития городской структуры и формирования системы улиц и дорожной сети города.

Изучение и анализ условий формирования городов Афганистана показали, что замечательная и обширная природа страны является одним из наиболее ценных факторов в заселении и развитии городских территорий в стране. Из более 65 миллионов гектаров земли в Афганистане 8 миллионов гектаров - это сады и поля, 5,47 миллионов гектаров - луга, 1,9 миллиона гектаров - леса, а остальное - невозделываемые земля и горы.

Проведенный анализ природных условий показал, что в Афганистане очень разнообразный климат, и имеются 5 климатических, природных и биоклиматических зон, которые различаются по высоте размещения поселений: зоны пустынь и степей, предгорная, низкогорная и горная лесистая зона, высокогорная зона с альпийским климатом. Такое разнообразие климата и природы привело к разнообразию городского и сельского расселения.

Горы Гиндукуша простираются с северо-востока на юго-запад, разделяя страну на следующие характерные регионы: Центральное нагорье занимает две трети (63,3%) суши страны и является частью Гималаев. Юго-западные степи составляют четверть страны, а северные степи - одни из лучших плодородных земель Афганистана.

Исследования показали, что благоприятная погода степи и ландшафт предгорных районов (высотой до 1300 м.) с хорошей почвой и водой для выращивания сельскохозяйственных культур, являются одними из самых привлекательных факторов для размещения населения, в котором очень хорошо развиты крупные города Афганистана. Так, например, города Кабул, Кандагар, Герат, Нангархар, Балх и Кундуз являются наиболее густонаселенными районами Афганистана.

Анализ плотности населения показал, что в Республике Афганистан в зависимости от района и населенности местности 32 миллиона человек проживают в городских и сельских районах со средней плотностью населения 40 человек на км². По этому градостроительному показателю Афганистан является одной из наименее населенных стран в мире. Это связано с тем, что 63,3% территории страны занимают горы, а также пустыни, которые составляет значительную часть равнинной территории страны.

По статистике Центрального управления регистрации населения Афганистана в 2020 году из общего число населения страны -24,1 миллиона проживают в сельской местности и 7,9 миллиона - в городах. Сельское населения

проживает в более чем 38 тысячах сел, в каждом селе в среднем 534 человек или 78 домашних хозяйств, а расстояние между каждым селом в среднем составляет 5-7 км.

Анализ фактов и цифр показал, что более трети городского населения родилось за пределами городов и в настоящее время проживают в городах, что составляет 39,9% приезжих из других районов, 17,5% из других областей и 4,3% из других стран. Факты свидетельствуют о том, что безопасность условий жизни является основным и важным фактором городской миграции, в дополнение к тому факту, что многие жители страны ищут работу и доступ к услугам в городе, но не имеют постоянного жилища.

С декабря 2015 года на территории Афганистана находилось более 805 тысяч внутренних перемещенных мигрантов (ВПМ), что затрудняет отслеживание перемещений и размещения внутренних мигрантов. Процесс перемещения показывает, что большинство перемещенных афганцев живут на окраинных зонах больших городов - областных центров Афганистана.

Городские ВПМ сталкиваются с отсутствием документации, что ограничивает им доступ к социальной справедливой системе обслуживания и доступ их детей к образованию. Городские ВПМ имеют ограниченный доступ к социальным объектам обслуживания и другим основным услугам (водообеспечение и канализация, медицинские пункты, магазины и школы) и живут в некачественных жилищных условиях с неблагоприятными условиями для семейной жизни.

Статистический анализ (Институтов ООН) домохозяйств мигрантов в 2018 году показал, что они относятся к самым бедным слоям населения города. Результаты показывают, что 78% семей в Кабуле, Герате, Кандагаре, Джалалабаде и Мазари-Шарифе подвержены риску бедности с ежемесячным доходом 1710 афгани (30 долларов США) на человека. Бедность, как правило, широко распространена в городах, но между городами мало различий.

В сегодняшней политике городского развития необходимо постановка конкретных научных исследований по выявлению новых методов и принципов градостроительства, которые необходимы Афганистану для поиска путей их реализации. По данным Центрального банка Афганистана, невозможно удовлетворить жилищные потребности людей с низким и средним доходом, так как расчет стоимости жилья которых будет производиться рыночными методами. Средняя цена жилого дома составляет от 60 000 до 80 000 долларов за новую квартиру, а общая стоимость жилья составляет 3 800,4 доллара в год, что составляет от 2,8 до 3,5 миллиардов долларов в общем. В этом расчете не учитывается стоимость земли и оказание первичных услуг.

В политике городского планирования предстоит проделать большую работу для достижения консенсуса в текущей политике в области народонаселения Афганистана чтобы добиться планового развития урбанизации. На государственном уровне необходимо разработать политику и национальную городскую стратегию, которые помогут направлять процесс перехода к формированию городов на протяжении столетий. В этом процессе необходимо

создать возможности для роста городского производства с постоянными рабочими местами и отраслевой деятельностью.

Особое внимание следует также уделять развитию национальной социальной политики в городах, чтобы обеспечить уязвимые группы населения необходимыми условиями проживания и обеспечить устойчивое развитие городов. В этой связи необходимо стремиться к изучению опыта развитых стран в рамках новой градостроительной политики, в соответствии с законами управление градостроительства и городского развития.

Анализ показал полное отсутствие связи между центральным правительством, местными органами власти, соответствующими строительными организациями и поставщиками муниципальных услуг, что способствует плохому планированию и управлению городским развитием. Нет организации по выявлению условий формирования и планировочных решений жилых образований с учетом определении инвестиций на городском уровне, что ведет к значительному нарушению планировочной структуры городов.

В начале III столетия некоторый прогресс был достигнут в укреплении и развитии городского управления. Например, в более чем 30 городах были созданы “Общественные советы” в качестве временных муниципальных советов, как «Центров обслуживания граждан», которые служили связующим звеном между гражданами и местными органами власти. Однако при захвате власти “Талибам” эти “Общественные советы” ослабили свою деятельность.

Для укрепления государственной системы развития архитектуры жилых районов и развития дизайна городских территорий важно создать надзорный департамент местных органов власти. Способность местных органов власти развивать и использовать собственные источники прибыли является важным источником усиления ответственности муниципалитетов и помогает обеспечить экономическую жизнеспособность городов в ближайшие десятилетия.

Для любой программы развития архитектуры и градостроительства, которая направлена на различные общественные потребности, включая занятость, образование, санитарии и городскую структуру, невозможно добиться успеха как сообщество без тщательного изучения демографических характеристик и возраста городского населения. Около 45% населения Афганистана составляют люди в возрасте от 1 до 14 лет, а возрастная группа - от 15 до 34 лет 28,9% населения Афганистана - молодые люди. Возрастная группа взрослых составляет 19,2% населения страны, а пожилые люди составляют 6,3% от общей численности населения.

Прирост населения в городе можно измерить с необходимостью пространственного расширения для эффективного размещения населения в незастроенных пригородных территориях в течении нескольких лет. С этой целью необходима эффективная проектная и архитектурно-строительная деятельность в сфере градостроительства. В земельном секторе требуется совершенствование структуры управления территориями больших городов, чтобы обеспечить эффективное формирование будущего процесса урбанизации для всего населения городов Афганистана.

Выраженная норма городского планирования - это проблема создания достойного жилого дома и общественных услуг, более чем когда-либо реагирующая на новую национальную политику городского планирования. Еще не поздно совершенствовать принципы планировки и застройки города в рамках нормативной основы. Инициатива призывает к немедленному созданию и включению нового принципа городского управления и планирования градостроительной деятельности Афганистана на основе новой политики.

Единственный способ регулировать жилищный сектор - это легализовать существующее социально доступное жилье и сделать необходимым планирование поселений в предгорьях и городских холмах.

Для обоснования новой политики и программных мероприятий необходима более точная информация. Для этого рекомендуется провести углубленный анализ ситуации в жилищной сфере. В исследовании следует изучить, какие основные доходы (земля, рабочая сила, активы, инфраструктура, строительные материалы и т. д.) необходимы для застройки социального жилья. Большие территории земли, занятые «свободные участки» должны быть включены в новые программы городского развития и составления генпланов.

В новых формах эффективного пространственного планирования городской архитектуры (аналогичная городскому планированию) должна соответствовать реалиям быстрого городского планирования в Афганистане. Планирование должно осуществляться в соответствии с государственной политикой в рамках регулирования градостроительной системы и области защиты прав граждан.

Анализ градостроительной ситуации в городах Афганистана показывает, что общее количество существующих малоэтажных антисанитарных жилых домов во всех 34 областных центрах достигает 962 467 единиц. Большинство существующих жилых домов представляют собой неухоженные, отдельно стоящие и двухквартирные дома (524074 единицы), не обеспеченные системой водоснабжения. Есть индивидуальные дома с системой водоснабжения (315556 шт.), а дома в предгорной зоне без системы водообеспечения, что составляют 71788 шт. Кабул - единственный город, где уровень застройки достигает 7,8% от общей площади города, из которых 2% составляют многоэтажные дома смешанной конструкции, первый этаж которых используется в коммерческих целях.

Возможность к доступному жилью является серьезной проблемой для большинства городского населения Афганистана. На основе изучения социальной структуры жителей города выявлено, что на бедность и неравенство приходится около одной трети всех городских домохозяйств. Так обстоит дело во всех развивающихся странах и большая часть афганских семей с низким и средним доходом вынуждены жить в нелегальном, некачественном жилье. 86% городских поселений Афганистана, как свободно живущие общины, не соответствуют требованиям санитарно-гигиенических норм и критериям жилищных условий.

Одна из основных проблем при формировании крупных городов Афганистана - обеспечение питьевой водой жилых районов. Опрос 2015 года, проведенный Институтом Хабитат ООН в Кабуле и четырех региональных центрах (Герат, Мазари-Шариф, Кандагар и Джелалабад) показал, что 96 процентов опрошенных имели доступ к питьевой воде. Однако важно повторно изучить эти воды, чтобы убедиться, что они чистые и не заражены болезнями.

Вода, получаемая из городских систем водоснабжения, является важным источником чистой воды. Как показал результат исследования, Управление городского водоснабжения Афганистана (AUWSSC) отвечает за водообеспечение в системе водоснабжения. У департамента есть система водоснабжения примерно в половине из 34 центрах областей. Статистика (SoAC) городской системы водоснабжения в Афганистане показывает, что процент домохозяйств, имеющих доступ к воде через инженерные сети города, очень разные. В Герате обеспеченность - 54%, в Кабуле - 32%, а в Файзабаде и Толикане - 2%.

Кроме того, ни в одном из городов Афганистана нет комплексной системы канализации. В 13 областях домохозяйства не имеют доступа к современным туалетам, подключенным к канализационной системе. В то время как в 13 провинциях менее 1% домохозяйств имеют современные туалеты. Опрошенные домохозяйства в Кабуле, наряду с районными центрами, 30% из них имеют доступ к современным туалетам, в то время как большинство из них (55%) имеют традиционные туалеты. Герат - один из провинций, где культура современных туалетов составляет 40%, что является самым высоким уровнем, за ним следуют Джелалабад с 30% и Мазари-Шариф с 21% на втором и третьем уровнях.

В заключение следует отметить, что регулирование градостроительства тесно связано с социально-экономическим регулированием и городским хозяйственным развитием города и цель состоит в том, чтобы оно являлось одним из основных средств достижения социально значимых задач городского развития. Эффективность процесса регулирования в градостроительной системе может быть достигнута только в том случае, если этот процесс организован с учетом современных научных представлений об объекте управления и правовых методах контроля.

Третья глава «Концепция совершенствования системы градостроительства и формирования планировочной структуры участков большого города на предгорном регионе Афганистана» посвящена совершенствованию системы городского планирования, как основы для организации местных планировочных структур жилых массивов больших городов, рассмотрены архитектурно-планировочные решения и организация малоэтажной застройки жилых районов большого города на сложном рельефе предгорной зоны например города Кабула.

Эффективное городское управление и планирование развития больших городов предполагает использование новых градостроительных и социальных методов и подходов, адаптированных к меняющимся условиям несовершенного городского развития. Однако все эти инструменты не учитываются в нынешних

реалиях административного управления развитием больших и крупных городов Афганистана.

В настоящее время градостроительная деятельность в Афганистане полностью не работает и неуправляемо функционирует. Проблемы планирования и регулирования архитектурно-планировочной деятельности в Исламской Республике Афганистан (ИРА) включают:

- полнейшее отсутствие правовых основ управления городским хозяйством, так как в ИРА не относятся вопросы городского планирования и регулирования к вопросам общегосударственного масштаба;

- произвольное распределение земель и территорий города по коммерческим интересам без учета планирования и управления городского хозяйства, что не позволяет принимать весь набор градостроительных решений на одном уровне, а управлением земледелием определяется;

- отсутствие единой задачи по развитию градостроительной деятельности во всех формах – от плана территориального планирования границы областей республики до разработки генпланов городов и проектов детальной планировки жилых образований, которые не учитываются в процессе подготовки документов городского планирования.

Обязательно в Афганистане понятие «урбанизация» должно определяться на законодательной основе, как это делается в развивающихся зарубежных странах. Для афганского государства такие демократические законы в области городского планирования, как принятие «Жилищного кодекса ИРА» «Градостроительного кадастра ИРА», «Земельного кадастра ИРА», которые должны быть совместимы с существующим законодательством страны, необходимо чтобы реализовывались.

Оптимальная модель городского управления для Афганистана должна состоять из трех уровней регулирования: государственного, областного и городского планирования. Государственный уровень определения иерархии системы градостроительной деятельности по управлению органами власти, которая инициирует формирование и изменение правовой базы городского планирования. Областной уровень власти должен активно влиять на уровень градостроительного законодательства и иметь решающее влияние при разработке градостроительных документов и связывать различные интересы на региональном уровне в его муниципальных образованиях. Городской уровень влияет только на процесс разработки градостроительных документов (генплана и ПДП). Тут интересы муниципалитета по своей сути специфичны и связаны с обслуживанием конкретной территории городского образования. Однако в реальной ситуации эти особенности в Республике Афганистан не учитываются.

Поэтому необходимо, чтобы определенные городские участки и земли по функциональному назначению регламентированно использовались для развития города. Эти условия значительно улучшают планировочную структуру города и способствуют процессу организованного управления урбанизированной территории областей и их городских центров.

В рамках строительства отличается градостроительная деятельность, учитывающая деятельность государственных органов, органов местного самоуправления, физических и юридических лиц в области градостроительства по развитию территорий районов и городов, определению участков землепользования, проектированию, строительству и реконструкция городских центров. Тут важны интересы граждан, общественные и государственные интересы, а также учет национальных, исторических, культурных, экономических и природных особенностей для включения в градостроительную деятельность больших городских образований

Сфера градостроительства также отличается областью профессиональной деятельности архитекторов, направленной на строительство архитектурных объектов, включая творческий процесс архитектурного проектирования, согласование разработки всех разделов проектной документации для строительства или ремонта, контроля за строительством архитектурных сооружений, а также за деятельностью юридических лиц по организации профессиональной деятельности архитекторов.

Градостроительный комплекс имеет большое значение для успешного развития общенациональных программ градостроительства Афганистана по развитию промышленности, транспорта, жилищно-коммунального хозяйства. Здесь интересы государства не связаны с интересами провинций Республики Афганистан и местных властей вулусволи и «Джирги». Важно определить полномочия между органами исполнительной власти, с одной стороны, по определению государственной собственности, в соответствии с законодательством Афганистана, с другой стороны, в зависимости от соответствующих объектов строительного комплекса местным органам власти в форма махаллинских образований.

Моделирование проектного решения является примером того, как городское планирование адаптируется к местным традициям городской планировки, которое заимствовано непосредственно из самих принципов традиционного формирования модели «Первичных жилых махаллинских образований» города, которая подходит для горной местности Афганистана. Приемлемость модели заключается в том, что для горных районов Афганистана она переносит на участках сложного рельефа традиционного малоэтажного жилого образования, как прогрессивные градостроительные решения. Этот принцип градостроительства выражается в развитии новой формы архитектурно-планировочного решения «Первичной жилой застройки» на горном рельефе.

Новая модель проектирования основана на приоритете документов городского планирования и недвусмысленном признании необходимости поэтапного зонирования, от разработки подробной документации по планированию и проектных решений от генерального плана до проекта детальной планировки, от проекта детальной планировки к проекту застройки, градостроительству и землеустройству. Только на этом уровне можно сказать, что каждый земельный участок полностью будет обеспечен правовым режимом землепользования и застройки. Таким образом, разработанная модель

представляет собой модель сверху вниз - от общей системы планировочной организации к частной структуре застройки.

Применение научно обоснованной методологии разработки нормативных правовых актов, регулирующих градостроительную деятельность на местном уровне для эффективного использования всех возможностей регулирования развития, предусмотренных современным законодательством страны. Учет при осуществлении градостроительной деятельности местных органов с учетом региональных особенностей градостроительства является важной основой градорегулирования в условиях Афганистана.

ОСНОВНЫЕ ВЫВОДЫ

1. В настоящее время во многих больших городах - областных центрах Афганистана имеется тенденция к быстрому увеличению населения и территориального расширения. Эти тенденции роста городов в условиях Исламской республики Афганистан не имеют четкой концепции развития, ясную границу городских образований и нормативный размер территории. Прилегающие к городу территории включают сельскохозяйственные земли, которые ограничивают территориальный рост города.

2. На основании исследования было определено, что центры 34 провинций Афганистана можно сгруппировать в 5 типологической системы больших городов – важнейшие центры расселения областей, включая город Кабул - финансовый и политический центр страны. Также четыре отраслевых региональных центров активной деятельности, с населением более 300 000 человек, включая Герат (в западной части); Кандагар (южной части); Мазори-Шариф (северной части); и Джелалабад (центральной зоны) как большие города стали областными центрами расселения населения страны.

3. В результате обследования городских территорий было выявлено, что причиной низкой плотности населения в крупных афганских городах, как правило, является большая площадь незастроенных участков и пустующие земли в границах городов. Например, в среднем одна треть застроенных территорий в крупных городах имеет незанятую землю (в Герате 42% всех застроенных земель пустуют). В границах города Кабула имеется достаточное количество свободной и не застроенной земли, что позволит разместить на них до 1,5 миллиона человек. Для доступа и эффективного использования этих земель в области стратегического и жилищного планирования, а также градостроительной деятельности, лучшего административного управления земельными ресурсами, важна разработка плана незастроенных земель с использованием их для жилых, общественных и торговых зон, предусмотреть как первую необходимость совершенствования.

4. Анализ текущей ситуации планировки и застройки города Кабула и центров крупных областей страны - Кандагар, Мазори-Шариф, Кундуз и Герат показали, что все холмы и горы вокруг городов были построены людьми ветхими малоэтажными жилыми строениями, что полностью нарушают плотность застройки и архитектурный облик городов. Единственная проблема - это невозможность доступа жителей разных социальных групп с низким достатком к городской земле, что приводит к низкой плотности населения, ветхости строений и отсутствие бытовых услуг в них, а также неподготовленность земли для застройки на сложном рельефе.

5. В результате исследования выявлено, что разработка четких национальных программ и необходимые планы развития больших и крупных городов Афганистана (например «Национальная градостроительная политика» и «Градостроительный кадастр») и специальных стратегических программ позволит повышению устойчивости роста и сбалансированному развитию городов. В этом плане, важна разработка социально-экономической программы развития основных областей страны и определение основных направлений развития городской инфраструктуры и системы общественного обслуживания больших городов – центров областей Афганистана.

6. Перспективное планирование городской территории в Афганистане тесно связано с социально-экономическим и территориально-планировочным регулированием городской структуры. При этом обоснованное планировочное решение города стало одним из основных инструментов достижения социально важных целей городского развития и эффективности использования территории. Эффективность процесса контроля и регулирования в градостроительной системе может быть достигнута только в том случае, если этот процесс организован с учетом современных научных представлений об объекте управления и правовых методах контроля градостроительной деятельности.

7. Проведенные нами расчеты показали, что в большинстве городов - областных центров Афганистана возможно приспособить незастроенные участки городских земель к плановому регулированию городской застройки для заселения 3.6 миллиона новых жителей без особых требований большего строительства высотных домов на имеющих внутригородских участках земли со сложным рельефом. Для этой цели довольно просто использовать имеющиеся резервные участки пригородных зон на основе нового принципа планировки и застройки махаллинских жилых образований, согласно новым методам разработки “Модуля первичных жилых образований” на участках со сложным рельефом совершенствования градостроительной системы имеют большую перспективу.

Основное содержание диссертации изложено в следующих работах:

Статьи в научных журналах Перечня ВАК при Президенте РТ.

[1-А] **Билим М.У.** Ҳунари меъморӣ ва роҳсозӣ дар Афғонистон. Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иқтисодӣ – иҷтимоӣ ва ҷамъияти.. - Душанбе, 2017. №2/4. Қисми 132-134.

[2-А] **Билим М.У.** Вазъияти феълӣ ва ташаккули сохтори роҳҳо дар ноҳияҳои Афғонистон. Паёми донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи акад. М.С.Осимӣ.// А. Акбаров, У. Билим/ - Душанбе, 2018. №1(45) - С.123-126.

[3-А] **Билим М.У.** Хусусиятҳои иқлимиву табиӣ ва сокиншавии маҳалҳои Афғонистон дар ташаккули шаҳру деҳоти он. Паёми донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ.// У. Билим, А.Аkbаров/ - Душанбе, 2019. №1(45) - С.122-125.

[4-А] **Билим М.У.** Проблемы и перспективы совершенствования планировочной организация городов в условиях Афганистана. Паёми донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ.// А.Аkbаров, У. Билим/ - Душанбе, 2021. №2(52) - С.90-96.

[5-А] **Билим М.У.** Асосҳои тарҳрезӣ ва ташкили маҳаллаҳои аҳолинишин дар шаҳрҳои калони Афғонистон. Паёми донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ.// У. Билим / - Душанбе, 2022. №3(559) - С.161-167.

Статьи в материалах конференции

[6-А] **Билим М.У.** Вазъияти феълӣ ва тақомули сохтори роҳҳо дар ноҳияҳои Афғонистон. Сборник научных докладов аспирантов, магистров и докторантов ТТУ. – Душанбе, ТТУ, 2016. С.

[7-А] **Билим М.У.** Поиск высокоплотной малоэтажной жилой застройки для участков городов Афганистана со сложным рельефом. Сборник научных докладов аспирантов, магистров и докторантов ТТУ. – Душанбе, ТТУ, 2017. С.

[8-А] **Билим М.У.** Масъалаҳои шаҳрсозӣ дар шароити имрӯзаи шаҳршавӣ дар Ҷумҳурии Афғонистон. Сборник докладов республиканской научно-практической конференции на тему «Современные задачи градостроительства и архитектуры». – Душанбе, 2019. – С. 254-258.

[9-А] **Билим М.У.** Масъалаҳои тарҳрезӣ ва бинокории шаҳрҳои калон-маркази вилоятҳои Афғонистон (дар мисоли шаҳрҳои Кобул ва Мазори Шариф). Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ” Меъморӣ ва шаҳрсозии Тоҷикистон: дар гузашта, имрӯза ва оянда”. - Душанбе, 2022. С. 24 -29.

РЕЗЮМЕ

диссертации Билима Мухаммад Усмана на тему «Восстановление градостроительной системы и формирование планировочной структуры больших городов - центров областей Афганистана», представленной на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 05 23 22 – Градостроительство, планировка сельских населенных пунктов

Ключевые слова: большие города, областные центры, анализ генпланов, градостроительная система, планировочная структура, градостроительное регулирование, модуль проектирования.

Объектом исследования являются большие города - областные центры Афганистана.

Предмет исследования - факторы и условия, влияющие на формирование планировочной структуры больших городов в новых условиях трансформации и развития городов - областных центров Афганистана

Целью исследования является совершенствование градостроительной системы и разработка методической основы планировочной организации больших городов -центров областей Афганистана.

Научная новизна исследования заключается в том, что впервые автором разработаны и обоснованы предложения по восстановлению системы городского планирования для устойчивого развития больших городов- областных центров Афганистана, региональные предложения по формированию малоэтажных жилых массивов в планировочной структуре больших городов в предгорных зонах Афганистана с учетом использования местных традиций, представлена модель формирования первичной планировочной структуры традиционных малоэтажных жилых массивов в плане крупного города - областного центра, предложена методическая основа планировочной организации первичных форм городского жилого образования по принципу «традиционного махалля» с социальным центром и доступным малоэтажным жильем на основе современных и перспективных исторических городов.

Теоретическая и практическая значимость работы заключается в анализе природно-климатических, социально-демографических, статистических, планировочных данных и материалов, определяющих региональные условия и нормативные требования по регулированию градостроительных систем и формированию планировочной структуры жилой зоны больших городов Афганистана, анализе опыта разработки генеральных планов городов и определение новых способов управления градостроительством, в разработке предложений по реализации новой градостроительной системы, основанной на устойчивом развитии городской планировочной структуры на горном рельефе.

Степень достоверности результатов обеспечивается постановкой и решением задач исследований с использованием расчетно-графических методов определения территориально-планировочной структуры города, изучением и проведением анализа комплекса факторов, влияющих на формирование плана и застройки города, сравнением результатов аналитических и натуральных исследований.

Область применения: департамент городского планирования и жилищного хозяйства Министерства градостроительства и развития сельских регионов Афганистана, научно-исследовательские, проектные и экономико-хозяйственные организации и учебные процессы вузов. При разработке нормативных документов градостроительства и гражданского строительства, а также регламентов в сфере градостроительной деятельности.

ШАРҲИ МУХТАСАРИ

диссертатсияи Билим Мухаммад Усмон дар мавзӯи «Баркарор намудани системаи шаҳрсозӣ ва ташаккули сохтори тарҳи шаҳрҳои калони маркази вилоятҳои Афғонистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади меъморӣ аз рӯи ихтисоси 05 23 22 — Шаҳрсозӣ, тарҳрезии маҳалҳои зисти дехот

Калимаҳои калидӣ: шаҳрҳои калон, марказҳои минтақавӣ, таҳлили нақшаҳо, системаи шаҳрсозӣ, сохтори банақшагирӣ, танзими шаҳрсозӣ, модули тарҳрезӣ.

Объекти таҳқиқот: сохтори шаҳрҳои калон — марказҳои вилоятҳои Афғонистон дар шароити нави дигаргунсозии тарҳи маҳалли зист.

Мавзӯи таҳқиқот омилҳо ва шароитҳои таъсиррасон ба ташаккули сохтори банақшагирии шаҳрҳои калон дар шароити нави тағйирёбӣ ва рушди шаҳрҳо, маркази вилоятҳои Афғонистон мебошад.

Мақсади таҳқиқот аз такмили системаи шаҳрсозӣ ва қорбасти асосҳои методи ташаккули сохтори тарроҳии шаҳрҳои калон, маркази вилоятҳои Афғонистон иборат мебошад.

Навоварии илмӣ таҳқиқот дар он аст, ки муаллиф бори аввал оид ба барқарор намудани системаи банақшагирии шаҳрсозӣ барои рушди устувори шаҳрҳои калон - марказҳои вилоятҳои Афғонистонро таҳия ва асоснок карда, оид ба ташаккули маҳаллаҳои истиқомати кампошона дар сохтори тарҳи шаҳрҳои калон, бо назардошти истифодаи анъанаҳои маҳаллӣ, дар релефи доманакӯҳии Афғонистон таҳия намудааст, модели ташаккули сохтори ибтидоии банақшагирии минтақаҳои истиқомати анъанавии кампошонаро дар нақшаи шаҳри калон - маркази вилоят пешниҳод кардааст, заминаи методӣ оид ба тарҳрезии “маҳаллаҳои анъанавӣ” бо биноҳои кампошнаи дастраси мардумӣ ва марказҳои иҷтимоӣ, ҳамчун шаклҳои ибтидоии шаҳрсозӣ дар робита бо шароити рушди муосир ва ояндаи шаҳрҳои таърихӣ дар минтақаҳои наздикӯҳӣ пешниҳод шудааст.

Моҳияти назариявӣ ва амалии қор нуктаҳои зеринро дар бар мегирад:

- таҳлили маълумоту маводҳои иқлимиву табиӣ, иҷтимоӣ-демографӣ, оморӣ, нишондиҳандаҳои тарроҳӣ ва маводҳо, ки назардошти хусусиятҳо ва талаботи меъёрии минтақавиро барои танзими системаи шаҳрсозӣ ва ташаккули сохтори мавзёҳои шаҳрҳои калон – маркази вилоятҳои Афғонистонро муайян менамояд;

- таҳлили таҷрибаи тарҳрезии нақшаҳои генералии шаҳрҳо ва муайян кардани роҳҳои нави идоракунии ташаккулёбии шаҳрӣ;

- пешниҳоди татбиқи системаи нави шаҳрсозӣ дар асоси рушди устувори тарроҳии сохтори шаҳрӣ дар шароити релефи кӯҳӣ.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳо мувофиқи таҳия ва ҳалли масъалаҳои тадқиқоти бо истифода аз усулҳои ҳисобиву графיקии муайян намудани сохтори ҳудудӣ-нақшагирии шаҳр дар асоси омӯхтан ва таҳлили маҷмӯи омилҳое, ки ба ташаккули сохтор ва бинокорӣи шаҳртаъсирасонанда, бо муқоисаи натиҷаҳои таҳқиқоти таҳлилӣ ва таҷрибавӣ муайян карда шудааст..

Доираи истифода: Сарраёсатҳои шаҳрсозӣ ва хонасозии Вазорати сохтмони шаҳр ва деҳоти Афғонистон, ташкилотҳои таҳқиқоти илмӣ, лоихакашӣ ва иқтисодӣ ва процесҳои таълимии мактабҳои олий. Дар таҳияи ҳуҷҷатҳои меъёрии шаҳрсозӣ ва сохтмони шаҳрвандӣ, инчунин дар соҳаи ба танзимдарории фаъолияти шаҳрсозӣ.

SUMMARY

dissertation of Bilim Muhammad Usman on the topic "Restoration of the urban planning system and the formation of the planning structure of large cities - the centers of the regions of Afghanistan", submitted for the degree of candidate of architecture in the specialty 05 23 22 - Urban planning, planning of rural settlements

Key words: large cities, regional centers, analysis of general plans, urban planning system, planning structure, urban regulation, design module.

The object of the study are large cities - regional centers of Afghanistan.

The subject of the study is the factors and conditions influencing the formation of the planning structure of large cities in the new conditions of transformation and development of cities - the regional centers of Afghanistan.

The purpose of the study is to improve the urban planning system and develop a methodological basis for the planning organization of large cities - the centers of the regions of Afghanistan.

The scientific novelty of the study lies in the fact that for the first time the author proposals for the restoration of the urban planning system for the sustainable development of large cities-regional centers of Afghanistan have been developed and substantiated, developed regional proposals for the formation of low-rise residential areas in the planning structure of large cities in the foothill zones of Afghanistan, taking into account the use of local traditions, a model is presented for the formation of the primary planning structure of traditional low-rise residential areas in terms of a large city - a regional center, proposed a methodological basis for the planning organization of primary forms of urban residential education on the principle of "traditional mahalla" with a social center and affordable low-rise housing based on modern and promising historical cities.

The theoretical and practical significance of the work lies in:

- analysis of natural-climatic, socio-demographic, statistical, planning data and materials that determine regional conditions and regulatory requirements for the regulation of urban planning systems and the formation of the planning structure of the residential area of large cities in Afghanistan;

- analysis of experience in the development of master plans for cities and the identification of new ways of managing urban planning;

- development of proposals for the implementation of a new urban planning system based on the sustainable development of an urban planning structure on a mountainous terrain.

The degree of reliability of the results is ensured by setting and solving research problems using computational and graphical methods for determining the territorial-planning structure of the city, studying and analyzing a set of factors that influence the formation of the plan and development of the city, comparing the results of analytical and field studies.

Scope: Department of Urban Planning and Housing of the Ministry of Urban Development and Rural Development of Afghanistan, research, design and economic organizations and educational processes of universities. When developing regulatory documents for urban planning and civil engineering, as well as regulations in the field of urban planning.

Ба чопаш имзо шуд 10.01.2023. Андозаи 60x90
Коғази офсетӣ. Чоп офсетӣ. Адади нашр 100 нусха

Дар табуъ нашри ДТТ ба номи академик М.С.Осимӣ